

VOCABULARY

NOUNS

- àfésónà** fiancé
agbádá flowing gown
àgbékó slip
Àjápá Volkswagen
àpò bag/pocket
àsè party
àsè ojó ibí birthday party
aso òkè traditional Yoruba woven material
aso Òyìnbó European dress/clothes
bábá olójà salesman
bùbá loose blouse
búlójkù block
Búwñkì Buick
dàmáàskì damask
filà hat
Fóòdù Ford
gèlè head gear (for woman)
Hóndà Honda
iboorun shoulder scarf
ibòsè socks
ibòwó gloves
ibon gun
ife cup
iná lamp/fire
iró women's wrapper
jákéètì jacket
kaba dress
Kádiláàkì Cadillac
kóòtù coats
Kontínéntál Continental
kóséètì bra
Mèsédñísì Mercedes
Nísáànì Nissan
òbè knife
ohun èlò orin musical instrument
olùfè loved one/girlfriend/boyfriend
ódún kérésìmesì Christmas
pákó planks
pátá panties
Pijó Peugeot
Rìnóòltì Renault

- Sáàbù** Saab
síkáàfù scarf
síngíléètì singlet/undershirt
sítóòfù stoves
sòkòtò pants
súwétà sweater
séètì shirt
síbí spoon
sóòbù shop
télò tailor

VERBS

- bí ó tí lè je pé** even though
gé to cut
lo/fi to use
múra to dress up
ní tèmi as for me
pinnu to determine
rán to sew

ÀYÈWÒ

ISÉ SÍSE 1

Lo ogbón orí (use logic). Láti ibi kííní, kí ni o rò pé ènìyàn lè wò láti lọ sí ibi kejì.

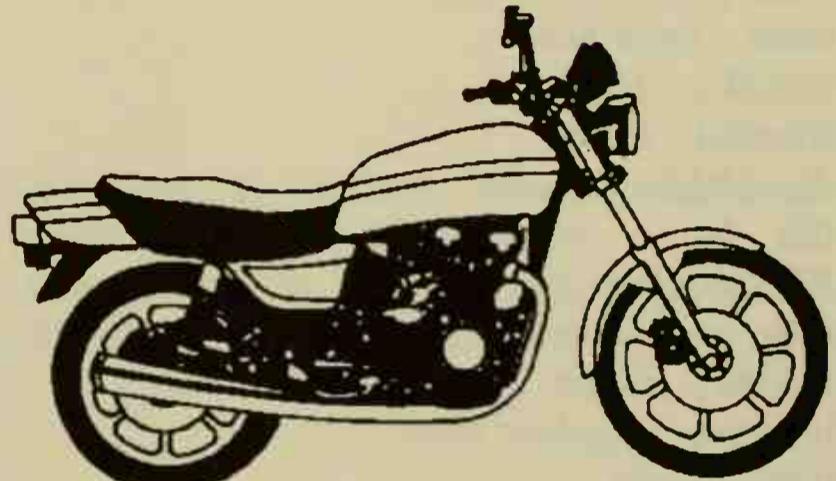
ÀPEERE: Láti lọ sí Èkó láti Ìbàdàn.
- O lè wò bóòsì tàbí ọkò ojú-irin.

1. láti lọ sí ilú Fáransé láti ilú Améríkà
2. láti lọ sí ilú Kánadà láti ilú Nàijírýà
3. láti lọ sí ilú Brazil láti Èkó
4. láti lọ sí ilé ọkò òfurufú láti ọgbà yunifásítì re
5. láti lọ sí ilé ifowópamósí láti ilé re
6. láti lọ sí inú òṣùpá (*moon*) láti ayé wa
7. láti lọ sí ilé ifiwéránṣé láti kíláàsì re
8. láti lọ sí ilé ịgbábóyìlù (*stadium*) láti ilé re

ISÉ SÍSE 2

Dáhùn àwọn ibéèrè wònyí.

ÀPEERE: Sé Olú ní alùpùpù
- Ó tì, kò ní alùpùpù.

alùpùpù

1. Sé ilú re ní ilé-ọkò òfurufú?
2. Sé ebí re ní ọkò-òfurufú?
3. Sé Sànyà ní ọkò oju-omi?
4. Sé o ni eṣin?
5. Sé ilú re ní ibùdó ọkò ojú-omi?
6. Sé o ní bóòsì?
7. Sé o ní bólékájà (*minibuses*)?
8. Sé ilú re ní ilé ọkò ojú-irin?
9. Sé bàbá re ní ọko ojú irin?
10. Sé o ní mótn?

ISÉ SÍSE 3

Ní ilú re. Bí ọmọ kíláàsì re léèrè bójá àwọn nñkan wònyí wà ní ilú re.

ÀPEERE: ilé sinimá
Sé ilé sinimá wà ní ilú re?
- Béè ni, ilé sinimá wà ní ilú mi.
tàbí - Ó tì, kò sí ilé sinimá ní ilú mi.

1. gáréèjì okò	8. ilé ifiwéránṣé
2. takisí	9. ilé ifowópamósí
3. ilé okò ojú irin	10. ilé ounje Yorùbá
4. ilé okò òfurufú	11. ilé iwòsàn
5. ilé okò ojú omi	12. ààfin oba
6. yunifásítì	13. ilé-ijó
7. ilé isé ọnà (<i>mùsíòmù</i>)	14. ilé-otí

ISÉ SÍSE 4

Níbo ni mo gbódò lọ? Sọ ibi tí òré re lèlò bí ó bá fé se àwọn nñkan wònyí.

ÀPEERE: Mo fé kírun. (*to pray according to Moslem prescription*)
- O lè lọ sí móṣáláásí.

1. Mo fé sùn.
2. Mo fé wo Òkè Olúmọ.
3. Mo fé wo eré Ògúnndé.
4. Mo fé wo eré Sunny Adé.
5. Mo fé rí isé ọnà Yorùbá.
6. Mo fé gbàdúrà.
7. Mo fé wo àwọn agbábóyìlù (*soccer players*).
8. Mo fé fi owó pamó.
9. Mo fé fi iwé ránṣé sí ore mi ní ìlú Jámáàní.
10. Mo fé je oúnje àwọn Sainiísì.

ISÉ SÍSE 5

Yan ibi tí ènìyàn gbódò lọ ní kólóòmù (*column*) B láti se nñkan tí ó wà ní kólóòmù A. Lo gbólöhùn tí o bá fé.

ÀPEERE: láti jeún/ilé oúnje
- Bí mo bá fé jeun mo lè lọ sí ilé oúnje.

A

1. láti gbá bóyìlù
2. láti ra nñkankínñkan
3. láti se ìgbéyàwó
4. láti jó
5. láti yá (*to borrow*) owó
6. láti sisé
7. láti wo isé ọnà

B

- a. ilé ifowópamósí
- b. ilé ijó
- c. mùsíòmù
- d. ófíísì
- e. yàrá
- f. ààfin
- g. orí pápá

8. láti wè	h. hòtéèlì
9. láti sùn	i. ojà
10. láti rí ọba	j. sóòsì
11. láti gbàdúrà	k. odò

ISÉ SÍSE 6

Ní Méjíméjì (*in pairs*). Bi ẹníkejì re léèrè ibi tí àwọn ènìyàn tàbí nàkan wònyí wà.

ÀPEERE: Òkè Olúmo

- Níbo ni Òkè Olúmo wà?
- Òkè Olúmo wà ní Abéòkúta ní irlú Nàìjíríyà.

1. Ilé olórí irlú Améríkà
2. Ère Òmìnira (*Statue of Liberty*)
3. Moscow
4. Èkó
5. ilé póòpù (*pope*)
6. odò Columbus
7. odò Mississippi
8. Ifè
9. Odò Oya (*Niger*)

ISÉ SÍSE 7

Ní Méjíméjì. Sọ nàkan tí o se ní Sómà tí ó kojá fún ẹníkejì re. Bi òun náà léèrè nàkan tí ó se.

ISÉ SÍSE 8

Ní Mérinmérin (*in groups of four*). Sé àpèjúwe ẹníkan ní kíláàsì fún egbé (*group*) re. **Jé kí** (*let*) àwọn egbé re dárúko eni tí o se àpèjúwe.

ISÉ SÍSE 9

ÌBÉÈRÈ

1. Kí ni ìwé ìròhìn yií ní sọ nípa?
2. Òrò ìše (*verbs*) mélòó ni o mò nínú ìwé ìròhìn yií?
3. Gbólöhùn mélòó ni o mò nínú ìwé ìròhìn yií?

MONOLOGUE

BY JAMES R. DODD, JR.

THE UNIVERSITY OF TORONTO PRESS
1950

Leventis ní Èkó

Èkó Kewàá

OBJECTIVES

Topic: Shopping in an open market system

Function: How to haggle

Grammar: Expressing how much: Eélòó ni/Oye tí, Question markers Bawo /Bí,
Kí l'ó dé?/Ohun tí, the use of pé

Cultural Information: The act of haggling

MONOLOGUE

haggling

Túnjí n̄ sòrò nípa ojà níná

how to haggle

Mo féràn láti lọ sí ojà, sùgbón,
n kò mọ bí a se n̄ ná ojà.
Ní ojó kan, mo lọ sí ojà pèlú

the seller of yams
not less than

I was surprised
taught me

òré mi Kúnlé. Kúnlé fē lọ
ra kèké. Màmá oníṣu sọ fún
Kúnlé pé iṣu óun kò dín ní
igba náírà. Kúnlé ná iṣu
yíí tití di ìgbà tí màmá oníṣu gba
àádórùnún náírà. Ó yà mí lénu
Mo bi Kúnlé léèrè pé, "Báwo ni
a se ná ojà?" Kúnlé kó mi.
Làti ojó yíí, mo mọ bí a se ná ojà.

ISÉ SÍSE 1

ÌBÉÈRÈ

1. Ta ni ó kó Túnjí láti ná ojà?
2. Sé o mọ bí a se ná ojà?
3. Nígbà tí Túnjí lọ sí ojà pèlú Kúnlé, kí ni Kúnlé rà?
4. Eélòó ni ó rà á?
5. Eélòó ni màmá olójà kókó (*initially*) fē ta ojà rè?
6. Sé Túnjí mọ bí a se ná ojà?
7. Léhìn tí Túnjí lọ sí ojà pèlú Kúnlé, sé Túnjí lè ná ojà nísisiyí?
8. Ta ni Kúnlé?

ÀSÀ: Ojà Níná

department stores in Nigeria
price tag

to be common
to haggle

to refuse

cheaply

Bí o bá lọ sí ojà bí i Leventis tábí Kingsway, o kò
lè ná ojà nítorí pé gbogbo nñkan tità ní şóòbù yíí ni ó ní
lébéèlì oye owó wọn lára.

Sùgbón yàtò sí àwọn şóòbù wònyí, ojà tí ó wópò ní ilú
Nàìjíríyà ni àwọn èyí tí èníyàn lè ná nñkan. Àwọn nñkan tità
ní ojà wònyí kì í ní lébéèlì oye owó wọn lára. Fún àpèeré bí
o bá lọ sí ojà láti lọ ra eja. Bábá tábí màmá éléja lè sọ pé òun
máa ta eja òun ní igba Náírà. O lè bi éléja bóyá o lè san
ogórùnún Náírà. Éléja lè sọ pé "ó ti, san ogójo Náírà". Ìwo
tún lè bi éléja bóyá o lè san ogófà Náírà. Bí éléja bá fē ó lè
gba oye tí o fē san. Bí béké kó, ó lè yarí pé òun kò gbà.

Bí èníyàn bá mọ ojà ná, ó lè ra nñkan púpò ní ọpò. Bí
o kò bá mọ ojà ná, ó dára láti lọ sí ojà pèlú eni tí o mọ ojà na.

ISÉ SÍSE 2

ÌBÉÈRÈ

1. Sé ènìyàn lè ná ojà ní ìlú re?
2. Irú ojà wo ni ènìyàn lè ná ní ìlú re?
3. Irú ojà wo ni ó wópò ní ìlú re?
4. Báwo ni a se ná ojà?

GÍRÁMÀ

Nońbà: 200-1000

1. The number system from 200 - 1000 is different from that of 20 - 200. After 200, you add 1-99 to 200 until you get to 300. For example:

200	igba
201	oókanlénígba
205	aárùnlénígba
209	eésànlénígba
210	eéwàálénígba
220	ogúnlénígba
250	aádótalénígba
255	aárùnúndínlógotalénígba
299	oókàndínlógórùnúnlénígba
300	òódúnrún

2. 300 to 1000 follows the same principle.

301	oókanlélóòódúnrún
309	eésànlélóòódúnrún
400	irinwó
500	èédégbèta
600	egbèta
700	èédégbèrin
800	egbèrin
900	èédégbèrún
1000	egbèrún

ISÉ SÍSE 3

ÌSIRÒ (Arithmetic)

ÀPEERE: $100 + 50 = ?$

Eélòó ni ogórùnún àti àádóta?

- ogórùnún àti àádóta jé àádójo.

$150 - 70 = ?$

Yọ àádórin kúrò nínú àádójo. Eélòó ni ó kù?

- Ó ku ogórin.

$70 \times 3 = ?$

àádórin lónà méta jé eélòó?

- àádórin lónà méta jé eéwàálénígbà.

1. $200 \times 4 = ?$ 6. $270 + 40 = ?$

2. $50 \times 7 = ?$ 7. $200 - 80 = ?$

3. $370 + 30 = ?$ 8. $300 + 400 = ?$

4. $500 - 200 = ?$ 9. $600 - 500 = ?$

5. $850 - 60 = ?$ 10. $230 - 0 = ?$

ISÉ SÍSE 4

Eélòó ni? Búnmi ní ra aso tuntun. Eélòó ni ojà kòòkan.

ÀPEERE: séètì (₦108)

- eélòó ni séètì yíí?

- Náírà méjìdínláàádófà ni.

1. şòkòtò (₦200) 5. búláòsì funfun (₦180)

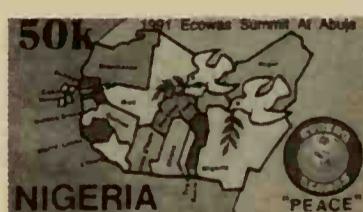
2. filà (₦150) 6. kaba dúdú (₦280)

3. kaba (₦500) 7. síkáàfú pupa àti dúdú (₦340)

4. síkéètì (₦250) 8. jákéètì (₦670)

ISÉ SÍSE 5

Eélòó ni àwọn sítáñpù wònyí?

Báwo ni? and bí a se...

1. In greetings, it is common to hear **báwo ni?** This is used only to find out how things are with someone.

2. But if you want to know how to do something, the *how* question is as follows:

Báwo ni a se ná ojà?	<i>How do we price goods?</i>
Báwo ni a se ná fó aso?	<i>How do we wash clothes?</i>
Báwo ni a se lè dé Milwaukee?	<i>How do we get to Milwaukee?</i>

3. The *how to do things* question is a fixed expression that will not make sense in English if translated literally. It is better to learn the expression as a fixed expression.

4. If this type of *how* question occurs in a declarative sentence, **báwo ni** changes to **bí....**

- Báwo ni a se ná fó aso?	<i>How do people/we wash clothes?</i>
- N kò mọ bí a se ná fó aso.	<i>I don't know how people/we wash clothes.</i>
- Báwo ni a se lè se oúnje?	<i>How can we cook food?</i>
- N kò mọ bí a se lè se oúnje.	<i>I don't know how we can cook food.</i>

5. Another way of expressing *how to do..* questions is by saying:

Sé o mọ aso fò?	<i>Do you know how to wash clothes?</i>
Béè ni, mó mó aso fò.	<i>Yes, I know how to wash clothes.</i>

ISÉ SÍSE 6

Sé o mọ ilé gbá? O kò mọ bójá àwọn èniyàn yíí lè se àwọn isé tí a dárukö. Bèèrè lówó omo kíláàsì re. Ìdáhùn lè jé béké ni tàbí ó tì.

ÀPEERE: Kúnlé (fò aso)

- Sé Kúnlé mọ aso fò?
 - Béké ni, ó mọ aso fò.
- tàbí - Ó tì, kò mọ aso fò.

1. Títí (gún kèké)	6. Èmi (ràn aso)
2. Dúpé àti Rémí (wà okò)	7. Èmi àti Dúpé (kà iwé)
3. Túnjí (sè oúnje)	8. Tópé (ro oko)
4. Omidan Pélú (yà àwòrán)	9. Kúnlé (ko orin)
5. Ogbení Òní (sò èdè Faransé)	10. Rémí (ná ojà)

ISÉ SÍSE 7

Ó màše o! O sonù. Wádií bí o se lè dé ibi tí o n̄ lo. Tèlé àpeere.

ÀPEERE: Títì Linden

- (E) jòwó, báwo ni mo se lè dé titì Línden.
- Ó màše o, n kò mo bí o se lè dé titì Linden.

1. titì Madison	6. titì Randle
2. titì Charter	7. titì Milwaukee
3. titì Jackson	8. titì Allied
4. titì Ann	9. titì Fájuyì
5. titì Charles	10. titì Mókólá

ISÉ SÍSE 8

Ní méjíméjì: Bí òré re léérè bójá òun àti àwon òré rè máa n̄ lo sí ibi wònyí. Ìdáhùn yòó jé békè ni. Léhìn náà, bi í léérè bí wón se n̄ lo.

ÀPEERE: orí òkè/takisí

- Sé e máa n̄ sábà l̄o sí orí òkè?
- Békè ni, a máa n̄ l̄o sibe.
- Báwo ni e se n̄ lo?
- A máa n̄ wo takisí.

1. ilé oúnje/takisí	7. ilé-ìkàwé/kèké
2. ilé sinimá/òkò	8. ilé-ìwé/alùpùpù
3. ilé otí/rìn	9. mùsíòmù/òkò ojú-omi
4. sóòsì/bóòsì	10. etí òkun/bólèkájà
5. móssáláásí/rìn	11. ilé ijó/òkò òfurufú
6. ojà/òkò ojú-irin	12. ilé eranko/òkò

ISÉ SÍSE 9

Mo fé mó. O fé mó bí a se n̄ se àwọn isé wònyí. Bí òré re léérè. Ìdáhùn lè jé békè ni tàbí ó tì.

ÀPEERE: l̄o aso

- Báwo ni a se n̄ l̄o aso?

1. ro oko	4. gé eran	7. wè
2. kó irun	5. ka ìwé	8. se oúnje
3. di irun	6. kó ìwé	9. té dùrù

10. rán aṣo	12. fo okùn	14. fòn fèrè
11. fo aṣo	13. jó	15. ná ojà

Why Questions: Kí l'ó dé?

1. If you want to find out why something happened, the question is as follows:

Kí l'ó dé tí o kò sùn?	<i>Why didn't you sleep?</i>
Kí l'ó dé tí e dìde?	<i>Why did you get up?</i>

2. Notice that the relative clause marker **tí** occurs before the event you are questioning.

Kí l'ó dé tí e sùn?	<i>Why did you sleep?</i>
Kí l'ó dé tí o kò wá sí kíláàsì?	<i>Why didn't you come to class?</i>

3. If the event you are questioning is implied, the relative clause marker **tí** will not be needed.

Kí l'ó dé?	<i>Why?</i>
-------------------	-------------

4. **Kí l'ó dé** is literally, *What is it that happened?*

5. If *why* occurs in an indirect question or a statement, **kí l'ó dé** changes to **ohun tí ó dé**.

N kò mọ ohun tí ó dé tí n kò sùn.	<i>I don't know why I did not sleep.</i>
Mo mọ ohun tí ó dé tí Adé dìde.	<i>I know why Ade got up.</i>
Sé o mọ ohun tí ó dé tí Olú kò wá sí kíláàsì?	<i>Do you know why Olú did not come to class?</i>
N kò mọ ohun tí ó dé.	<i>I don't know why.</i>

ISÉ SÍSE 10

Nítorí pé.... Bèèrè ìdí tí nñkan wònyí selè.

ÀPEERE: Adé kò ní ìwe Yorùbá.

- Kí l'ó dé tí Adé kò ní ìwé Yorùbá?
- Nítorí pé kò ní owó.

1. Mo gbagbé ìwé Yorùbá mi sí ilé.
2. Olú kò ní péènì.
3. Bàbá Títí kò féràn Títí.
4. Kúnlé kò lè sọ Yorùbá.
5. Sèyí lu Kémi.

6. Bùnmi ta ilé rè.
7. Tóyìn ra okò tuntun.
8. Tópé lo sí ilú Nàjírìyà.
9. Ayò ra bátà méwàá.
10. Rèmí lo sí New York.

ISÉ SÍSE 11

Ó kàn é. So nñkan tí o féràn láti se àti idí tí o féràn láti se nñkan yíí.

Eélòó and Oye

1. If you want to ask how much something costs, the question marker for *how much* is **eélòó**.

Eélòó ni kaba yẹn? *How much is that dress?*

2. When *how much* is used in an indirect question or in a statement, **eélòó** changes to **oye** **tí**.

Sé o mọ oye tí Olú ra aṣo yíí? *Do you know how much Olu bought this dress for?*

N kò mọ oye tí ó rà á. *I don't know how much he bought it for.*

ISÉ SÍSE 12

N kò mò. Dúpé lo sí ojà láti ra nñkan púpò. Màmá rè fé mọ oye tí ó ra ojà kòòkan. Ó bi Rèmí, àbúrò Dúpé, léèrè. Se apá Rèmí.

ÀPEERE: Eélòó ni Dúpé ra rédiò yíí?
- N kò mọ oye tí ó rà á.

1. telifísònñù	7. kóòtù méfà
2. kèké	8. potimáñtò
3. àpò	9. ìwé méwàá
4. bátà mérin	10. wóléétì
5. yerí	11. rékóòdù
6. kaba meta	12. síkáàfù márùnún

ISÉ SÍSE 13

Ó kàn e. O sèsè ra nñkan wonyí. Bi òré re léèrè bí ó bá mo oye tí o rà á. So oye nàá fún un, bí kò bá mó ó.

ÀPEERE: súwétà

- Sé o mo oye tí mo ra súwétà yíí?
- Ó tì, eélòó ni.
- Náírà mókàndínlógórùnún ni.

1. ìwé	6. sòkòtò
2. péèní	7. yerí
3. péñsùlù	8. filà
4. àpò	9. kóòtù
5. síkéètì	10. kèké

DIALOGUE

Túnjí fé ra rédíòní ojà.

	Túnjí:	E dáàsán o, màmá olójà.
Màmá onírédiò:		Óó, omo mi, káàsán o.
	Túnjí:	Eélòó ni rédíò yíí?
Màmá onírédiò:		Irinwó náírà ni.
It's too expensive	Túnjí:	Áà! Ó ti wón ju.
to pay	Màmá onírédiò:	Eélòó ni o fé san?
	Túnjí:	Igba náírà nkó?
I don't accept	Màmá onírédiò:	Ó tì, kò gbà. Sé o lè san ọódúnrún náírà.
	Túnjí:	Ó tì, ọódúnrún náírà ti wón jù. Sé mo lè san náírà méwàálénígba?
not less than	Màmá onírédiò:	Rédíò yíí kò dín ní àádótalénígba náírà.
	Túnjí:	N kò lè san àádótalénígba náírà, sùgbón mo lè san ogúnlénígba náírà.
Màmá onírédiò:		O lè lo sí sòòbù mìírà. N kò lè ta rédíò yíí dín ní àádótalénígba náírà.
It's okay	Túnjí:	Kò burú. Mo máa lo sí sòòbù mìírà.

ISÉ SÍSE 14

ÌBÉÈRÈ

1. Kí ni Túnjí fé rà?
2. Níbo ni o lo láti ra nñkan yíí?

3. Eélòó ni mämá olójà fé ta rédíò?
4. Eélòó ni Túnjí fé san?
5. Sé Túnjí ra rédíò yí?
6. Bí Túnjí kò bá ra rédíò, kí l'ó dé tí kò rà á.
7. Nígbà tí Túnjí fé kúrò lódò mämá onírédìò, níbo ni Túnjí sọ pé òun mää lo?

ISÉ SÍSE 15

Ó kàn é. O wà ní Ojà Dùgbè ní Ìbàdàn. O fé ra telfísònnù. Ná ojà pèlú onísòwò. Òré re ni onísòwò.

PRONUNCIATION AND TONES

Elision: Kí ni ó dé? versus Kí l'ó dé?

Kí l'ó dé is the same as **kí ni ó dé**. The vowel of **ni** is deleted and **n** changes to **l** before the vowel **o** or any other vowel apart from **i**.

It is more common to hear **kí l'ó dé** as opposed to **kí ni ó dé**. Similarly, it is common to hear **n kò mọ ohun t'ó dé** instead of **n kò mọ ohun tí ó dé**. In this case, the vowel in **tí** is deleted and the consonant **t** remains.

The Consonant y

The consonant **y** in Yoruba is pronounced like the **y** in *you, yes, yacht*, etc., in English.

Here are some Yoruba words with the consonant **y**.

aya	<i>wife</i>	yá	<i>to borrow</i>
Òyó	<i>(name of a town)</i>	eyín	<i>teeth</i>
oyún	<i>mucus</i>	yí	<i>to turn</i>
èyí	<i>this</i>	yó	<i>to be full (from eating)</i>
ìyen	<i>that</i>	yún	<i>to be pregnant</i>
ayò	<i>joy</i>	yọ	<i>to ridicule</i>

ISÉ SÍSE 16

TONE EXERCISES

Fi àmì sí orí àwọn òrò wònyí.

1. oorun	<i>smell</i>	6. aşa	<i>hawk</i>
2. oorun	<i>sun</i>	7. aşaro	<i>porridge</i>
3. oorun	<i>sleep</i>	8. aşaro	<i>deliberations</i>
4. aşa	<i>custom</i>	9. ase	<i>party</i>
5. aşa	<i>rascal</i>	10. ase	<i>useless talk</i>

VOCABULARY

NOUNS

dùrù	<i>piano/organ</i>
eran	<i>meat</i>
fèrè	<i>woodwind instrument</i>
ídáhùn	<i>response/answer</i>
irun	<i>hair</i>
ìṣirò	<i>arithmetic</i>
kèké	<i>bicycle</i>
kóòtù	<i>coats</i>
okùn	<i>rope</i>
oníṣòwò	<i>business person</i>
ojà	<i>market/products</i>
olójà	<i>owner of goods</i>
potimántò	<i>suitcase</i>
rékóòdù	<i>records</i>
títì	<i>street</i>
wóléètì	<i>wallets</i>

VERBS

dé	<i>to get to/arrive</i>
di irun	<i>to corn roll hair</i>
dín	<i>less</i>
fo okùn	<i>to jump rope</i>
fo aso	<i>to wash clothes</i>
fon fèrè	<i>to blow a woodwind instrument</i>
gé eran	<i>to cut meat</i>
gun kèké	<i>to ride a bicycle</i>

gbà	<i>to take/receive</i>
jó	<i>to dance</i>
kó irun	<i>to plait one's hair</i>
kó	<i>to teach/learn</i>
kọ ìwé	<i>to write</i>
kọ orin	<i>to sing</i>
ná ojà	<i>to haggle</i>
ro oko	<i>to mow the lawn</i>
se oúnjẹ	<i>to cook food</i>
sònù	<i>to be lost</i>
wa okò	<i>to drive</i>
wádìí	<i>to be late</i>
wè	<i>to swim</i>
wón jù	<i>too expensive</i>
ya àwòrán	<i>to draw a picture</i>
yọ	<i>to subtract</i>

OTHERS

ìdí tí	<i>reason that/why</i>
kò burú	<i>it's okay</i>
kókó	<i>at first/initially</i>
kòòkan	<i>each</i>
sábà	<i>usually</i>
sibè	<i>there</i>
sese	<i>just</i>

Cocoa House

OBJECTIVES

Topic: Time

Function: How to tell time

Grammar: Use of **tán** and **parí**, difference between Léhìn, Léhìn tí, and Léhìn tí _____ bá, difference between tí and pé, the verb *to give*, fún _____ ní

Cultural Information: Division of the day into morning, afternoon, evening, etc.

MONOLOGUE

Yòmí n̄ so nípa bí ó se n̄ lo ojó Móndè rè.

On Mondays

bathing

to eat lunch

to arrive home

I would have been tired

Ní ojoojó Móndè, mo maa n̄ jí ní nn̄kan bí agogo mårùnún ààbò àárò. Léhìn tí mo bá jí, mo maa wè. Léhìn ìwè, mo maa n̄ jeun àárò ní nn̄kan bí agogo méfà àárò. Mo gbódò dé ibi isé mi ní agogo méje. Mo maa sisé tití di agogo méjìlá òsán. Nígbà tí agogo méjìlá òsán bá lù, mo maa lo jeun òsán. Mo gbódò padà sí ibi isé ni nn̄kan bí agogo kan. Léhìn agogo kan, mo maa tún sisé di agogo mérin òsán. Léhìn isé, mo maa n̄ délé ní nn̄kan bí agogo mårùnún ìròlé. Ojó Móndè ni mo maa n̄ sisé jù. Nígbà ti mo bá maa fi dé ilé, ó maa ti rè mi gan an ni. N kò mó bójá mo féràn ojó Móndè tàbí n kò féràn rè. N kò lè so.

ISÉ SISÉ 1

Béè ni tàbí Béè kó?

1. Yòmí kò féràn ojó Móndè rará.
2. Yòmí maa n̄ jí ní agogo méfà ààbò ní ojó Móndè.
3. Yòmí kí í se isé rará.
4. Yòmí maa n̄ je oúnje àárò ní agogo méfà àárò.
5. Yòmí kí í je oúnje òsán rará ní ojó Móndè.

ISÉ SÍSE 2

ÌBÉÈRÈ

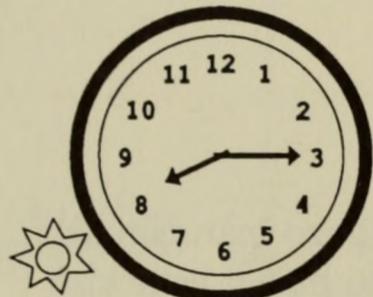
1. Agogo mélòó ni Yòmí maa n̄ jí?
2. Agogo mélòó ni Yòmí maa n̄ je oúnje òsán ní ojó Móndè?

3. Sé Yòmí maa n je oúnje alé n ibi-isé?
4. Agogo mélòó ni Yòmí maa n dé ibi-isé n ojó Móndè?
5. Nígbà wo ni Yòmí maa n kúrò ní ibi isé?

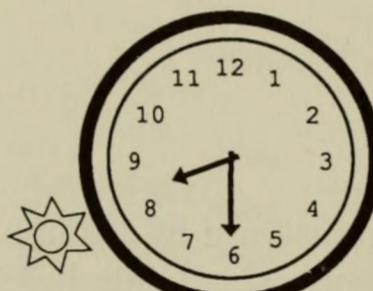
ISÉ SÍSE 3

Ó kàn e. Ní méjíméjì: So fún enikejì re nípa bí o se n lo ojoojó Sátidé re.

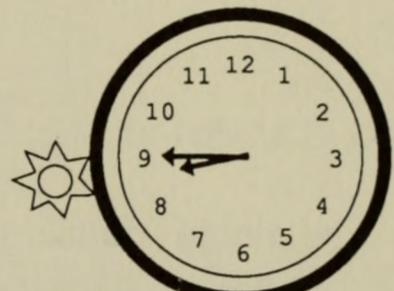
Kí ni agogo wí?

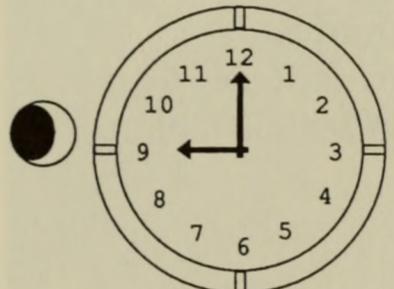
agogo méjø àárò kójá
ìshéjú mårùnúndínlógún

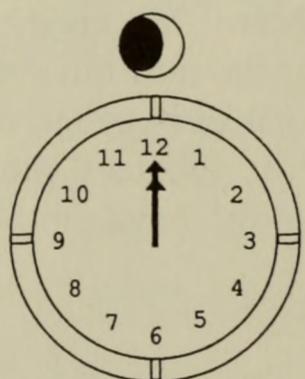
agogo méjø ààbò àárò

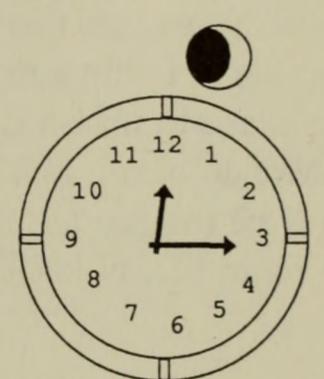
agogo mésàn àárò ku
ìshéjú mårùnúndínlógún

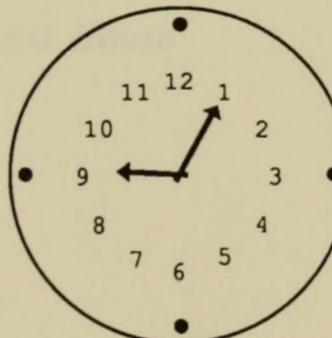
agogo mésàn alé

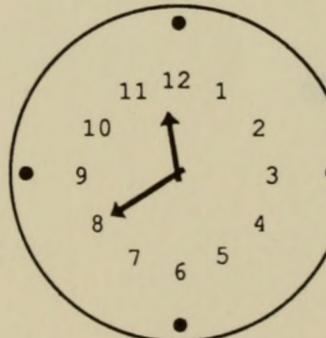
agogo méjìlá òru

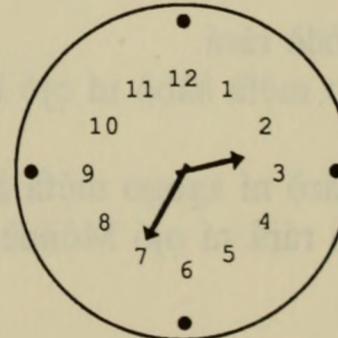
agogo méjìlá òru kójá
ìshéjú mårùnúndínlógún

agogo mésàn kójá
ìshéjú mårùnún

agogo méjìlá ku
ógún ìshéjú

agogo métà ku
ìshéjú mårùnúndínlóbòn

ÀSÀ: Pínpín Ojó

when the cock crows Àárò àwọn Yorùbá máa ní bérè ní nñkan bí agogo mårùnún **nígbà tí àkùkó bá kó**. Àárò máa ní parí ní nñkan bí i agogo méjilá. Ní àárò kùtùkùtù (nígbà tí àkùkó bá kó) **àwọn àgbè** máa ní fé ló sí oko láti ló se isé wọn kí **òòrùn** tó bérè sí **ràn**.

farmers
sun/to shine

anymore
hunters/middle
of the night

Osan àwọn Yorùbá ní bérè ní nñkan bí agogo méjilá sí agogo mérin ìròlè. Ìròlè ni agogo mérin sí nñkan bí agogo méje alé. Alé bérè nígbà tí òòrùn kò ràn **mó** tití di nñkan bí agogo méjilá òru nígbà tí gbogbo ènìyàn máa ní sun àfi **àwọn ode** tí wón máa ní ló sí oko ode **ní àárín òru**. Òru ni nñkan bí i agogo méjilá sí agogo mårùnún kí àkùkó tó kó.

ISÉ SÍSE 4

ÌBÉÈRÈ

1. Nígbà wo ni àárò, òsán, ìròlè àti alé tàbí òru nínú àṣà re?
2. Nínú àṣà re, nígbà wo tàbí àkókò wo ni a lè kí ènìyàn pé:

- a. e káàsán?
- b. e káàárò?
- c. e kúùròlé?
- d. e káalé?

GÍRÁMÀ

Time Telling

1. There are two ways to ask the time of day:

Kí ni agogo wí? } **Agogo mélòó ni ó lù?** } *What time is it?*

2. You only need numbers 1-29 to talk about time in Yoruba.
3. After the hour, you add the minutes for twenty-nine minutes.

12:00 pm	-	agogo méjilá òsán
12:29 pm	-	agogo méjilá òsán kojá iséjú mókàndínlóbòn.
12:30 pm	-	agogo méjilá ààbò.

Ààbò means *half*.

4. After ààbò, you subtract 1-29 minutes from the next hour.

12:31 pm	Agogo kan ku ìséjú mókàndínlóbòn
12:45 pm	Agogo kan ku ìséjú márùndínlógún

kù means, *to remain*

☞ Kù becomes ku before an object noun.

5. Remember that when you are talking about twenty minutes, the word *twenty*, **ogun** moves before the word for *minutes*.

12:20 pm	Agogo méjìlá kojá ogún ìséjú.
12:40 pm	Agogo kan ku ogun ìséjú.

6. In Yoruba, a day is divided as follows:

5:00 am	-	11:59 am	àárò, <i>morning</i>
12:00 noon	-	4:00 pm	òsán, <i>afternoon</i>
4:00 pm	-	7:00 pm	ìròlé, <i>evening</i>
7:00 pm	-	11:59 pm	alé, <i>night</i>
12:00 am	-	5:00 am	òru, <i>middle of the night</i>

7. To ask for the time when someone did something, you can say:

Nígbà wo ni Olú jí?
 Àkókò wo ni Olú jí?
 Agogo mèlòó ni Olú jí? } What time did Olú wake up?

ISÉ SÍSE 5

Lónií nígbà wo? So nñkan tí o máa se lónií?

kàwé	lo sí _____	seré
pe _____	fo _____	jeun àárò
jeun òsán	jo	wo telifísònnù
wo sinimá	sùn	lo jeun pèlú
jeun alé	sòrò pèlú _____	gbé _____ lo sí _____

ÀPEERE: Ní àárò yíí, ní nñkan bí agogo méfà kojá ìséjú méwàá, mo máa gbé Dúpé lo sí ilé okò òfurufú.

ISÉ SÍSE 6

Ní ilé ẹkò òfurufú. O ní sísé ní ilé ẹkò òfurufú ní Èkó, so àkókò tí ẹkò òfurufú máa dé fún màmá Dúpé tí kò gbó èdè òyìnbó.

ÀPEERE: PARIS/12:00 am

- ẹkò òfurufú láti ilú Pàrísí máa dé ni nìkan bí agogo méjilá òru.

1. N.Y./6:30 pm	6. Tòróntò/8:40 pm
2. Kánò/9:45 am	7. Los Angeles/3:15 pm
3. Lódóònù/11:29 pm	8. Sìkágò/4:05 am
4. Frankfurt/2:00 pm	9. Port Harcourt/10:30 am
5. Brazil/7:20 am	10. Maiduguri/1:00 am

ISÉ SÍSE 7

Nígbà wo? So ìgbà tí o ní ìpàdé pélú àwọn ènìyàn yíí.

ÀPEERE: Dúpé/4:00 pm

- Mo ní ìpàdé pélú Dúpé ni agogo mérin ìròlé.

1. Ògbéni Àjàyí/5:05 pm	6. Túnjí/8:30 pm
2. Délé àti Òjó/1:30 pm	7. Kúnlé/10:35 am
3. Omidan Òní/3:15 pm	8. Títí/2:45 pm
4. Ògbéni Yáì/6:30 pm	9. Tóyìn/10:05 pm
5. Òjògbón Òsúndáre/7:30 am	10. Dúpé/4:50 pm

The word to give: fún ____ ní

1. The word **fún** can be translated in different ways depending on how it is used.

2. It has the meaning of *to give* when it occurs in the following structure.

Olú fún Òjó ní ìwé. { *Olu gave Ojo a book.*
Olu gave a book to Ojo.

3. To express the act of giving something to somebody in Yoruba, the word **fún** must occur before the person you are giving something to while the word **ní** must occur before what is given.

Mo fún omọ mi ní owó. { *I gave my child money.*
I gave money to my child.

4. If you are not sure about who something was given to and you want to find out, your question will be as follows.

Ta ni Olú fún ní owó?
N kò mọ eni tí Olú fún ní owó.

*Whom did Olu give money to?
I don't know whom Olu gave money to.*

5. Notice that there is no word that separates **fún** and **ní** in the above sentences. This is because the person to whom money was given is not known to the questioner.

6. If what is given is the object of the question, **ní** will not appear in the sentence since what is given is not known.

Kí ni o fún Adé? *What did you give Adé?*

7. In summary, the rules for using the Yoruba word for *to give* are as follows:

a. If you know the receiver and the object received, put **fún** before the receiver and **ní** before the object given.

Mo fún Adé ní aso.

b. If the receiver is not known, then **fún** and **ní** occur side by side.

Ta ni o fún ní aso.

c. If the receiver is known, but the object given is not known, use only **fún** without **ní**.

Kí ni o fún Àdùké? *What did you give to Àdùké?*

8. When **fún** is used after **sọ**, it means *to tell*.

Olú sọ fún mí pé Àìná ní sun. *Olu told me that Aina is sleeping.*

ISÉ SÍSE 8

Fún un ní.... O ní sọ nñkan tí olùtójú ọmọ gbódò fún ọmọ rẹ àti ìgbà tí ó ní láti fún ọmọ rẹ ní nñkan wònyí.

ÀPEERE: 8:00 am/oúnjẹ àárò
- Ní agogo méjọ àárò, fún un ní oúnjẹ àárò.

1. 12:30 pm/oúnjẹ ọsán	4. 10:30 am/egbògi
2. 10:15 am/osàn	5. 1:30 pm/mángòrò
3. 6:00 pm/oúnjẹ alé	6. 8:00 pm/omi

7. 4:30 pm/búrédì	9. 7:30 am/osàn
8. 7:15 pm/omi	10. 5:00 pm/egbògi

ISÉ SÍSE 9

Ta ni? Òré rẹ́ ní sọ eni tí ó fún ní nñkan wònyí, sùgbón o kò gbó nñkantí ó sọ. Bèrè eni tí ó fún ní nñkan yií.

ÀPEERE: rédíò

- Ta ni o fún ní rédíò re?
- Olú ni mo fún ní rédíò mi.

1. yeri	6. rékóòdù
2. àpótí	7. ìwé atúmò èdè
3. kókóró	8. kèké
4. ìwé	9. móto
5. filà	10. telifísònnù

ISÉ SÍSE 10

Kí ni? O kò rántí nñkan tí Dúpé fún àwọn èniyàn wònyí. Wádií lówó rẹ. Rántí láti lo "object pronoun". Enìkejì rẹ ni Dúpé.

ÀPEERE: Délé

- Kí ni o fún un?
- Mo fún un ní rédíò.

1. Omidan Òní	6. Mämá Dúpé
2. Kúnlé	7. Òjògbón Folárìn
3. Tópé àti Kúnlé	8. Dèjì àti Tóyìn
4. Dàpò	9. Sèyí
5. Ògbéni Òjó	10. Kémi

Difference between tí and pé

1. Both **tí** and **pé** are translated as *that* in English, but they are used in different ways in Yoruba.
2. **Tí** is a relative clause marker.

Mo fé ọkọ tí kò sanra.

I want a husband that is not fat.

Olú fé ìyàwó tí o léwà gan an ni. *Olu wants a wife that is very beautiful.*

3. Tí usually occurs after the noun that it modifies.

4. On the other hand, pé marks indirect statements. Here are some examples of how it is used.

Mo gbó pé o ní lọ sí Èkó.
Àiná sọ fún mi pé Olú ní bò.
Òjó sọ pé Rèmí ní jeun.

*I heard that you are going to Lagos.
Aina told me that Olu is coming.
Ojo said that Remi is eating.*

ISÉ SÍSE 11

Irú wo? Se àpèjúwe nàkan tàbí èniyàn tí o fé. Rántí láti lo tí.

ÀPEERE: okò

- Mo fé okò tí wón se ní ìlú Faransé.

1. omo	6. àbúrò	11. rédíò
2. oko	7. ègbón (okùnrin)	12. aago
3. ilé	8. àbúrò obìnrin	13. aso
4. iyàwó	9. òré	14. bàtà
5. ègbón	10. okò	15. olùfé

ISÉ SÍSE 12

Kí l'ó sọ? Àdùké sọ nàkan wònyí. Kí ni Àdùké sọ?

ÀPEERE: Ajá bú Òjó je.

- Àdùké sọ pé ajá bú Òjó je.

1. Àiná kò sí ní ilé.
2. Rèmí kò ní í wá sí kíláàsì lóníí.
3. Olú gbàgbé iwé Yorùbá rè.
4. Òjó ra ológbò méjì lánàá.
5. Títí lu Rèmí lánàá.
6. Olú kò féràn láti je búrédì.
7. Ògbéni Òní máa kó kíláàsì Faransé.
8. Àjàyí fún Òjó ní owó.
9. Kúnlé ní omobìnrin méta.
10. Tóyìn ní lọ sí Síkágò lótùnúnla.

ISÉ SÍSE 13

Ó kàn e. Sọ nñkan tí o gbó ní ogbà loní fún àwọn omo kíláàsì re.

ISÉ SÍSE 14

Kí l'o rò? Sọ nñkan tí o rò nípa nñkan tí òré re ñ so.

ÀPEERE: Mo fé sùn.

- Mo rò pé o gbódò jéun kí o tó sùn.

1. Mo n̄ l̄o sí ilé ikàwé.	7. Mo fé je "ice cream".
2. Mo fé gbá bóòlù.	8. Mo féràn ajá gan an ni.
3. Mo máa l̄o sí Sìkágò lóla.	9. Mo fé ra ologbo márùnún.
4. Mo fé je bûrédì.	10. Mo fé mu sìgá.
5. Mo fé l̄o s̄eré.	11. Mo fé l̄o sí ibi àsè.
6. Mo máa roko lóní.	12. Mo fé ka ìwé Faransé.

Léhìn, Léhìn tí, and Léhìn tí ____ bá

1. Léhìn, Léhìn tí, and Léhìn tí ____ bá are all translated as *after* in English, but they are used in different structures in Yoruba.

2. Here are some examples of how léhìn is used.

Léhìn kíláàsì, mo máa sùn.

After class I will sleep.

Olú l̄o sí ilé r̄e léhìn kíláàsì.

Olu went to his home after class.

N kò féràn láti se nñkankan léhìn kíláàsì.

I don't like to do anything after class.

Notice that léhìn is always used after a noun.

3. Léhìn tí functions in a similar fashion to nígbà tí in that it is used to report past actions. For example:

Léhìn tí Olú jéun tán, ó sùn.

After Olu finished eating, he slept.

Olú l̄o sí ilé r̄e léhìn tí ó jéun tán.

Olu went to his house after he finished eating.

4. Léhìn tí ____ bá also behaves like nígbà tí ____ bá in that it marks conditional clauses. The performance of one of the actions must depend on the action that is contained in the clause that has léhìn tí ____ bá.

Léhìn tí mo bá jeun tan, mo máa sùn.
 N kò mo ohun tí mo máa se léhìn tí mo bá
 se ìdánwò mi tan.

*I will sleep after I finish eating.
 I don't know what I am going
 to do after I finish my exams.*

5. Notice that the future marker is always used in the subordinate clause that precedes or follows the clause with léhìn tí ____ bá.

Mo máa sùn léhìn tí mo bá kàwé.
 Léhìn tí mo bá jeun, mo máa fòwo

*I will sleep after I study.
 After I eat, I will do the dishes.*

Tan and parí

- Both **tán** and **parí** mean *to finish* in English, but they occur in different structures in Yoruba.
- If the verb is intransitive, **tán** occurs after the verb.

Olú ti wè tán.
 Mo ti jó tán.

*Olu has finished swimming.
 I have finished dancing.*

- If the verb is transitive, **tán** occurs after the object of the verb.

Olú sè oúnjé tán ní agogo méjì ọsán.
 Mo ro oko tán lánàá.

*Olu finished cooking at 2:00 p.m.
 I finished mowing the lawn yesterday.*

- If the verb that denotes the action is implied, the word **se**, *to do*, is used to replace the main verb of the sentence.

Sé o ti se tán?
 Mo máa lọ sí ilé nígbà tí mo bá se tán.

*Have you finished?
 I will go home when I finish.*

- Parí** on the other hand is used as the main verb to denote *finish*.

Nígbà wo ni o máa pári èkó rẹ?
 Mo parí ìwé tí mo ní kà lanàá.
 Nígbà wo ni ìdànwó yín máa parí?

*When will you finish your studies?
 I finished the book I was reading yesterday.
 When will your exam finish?*

- Here are some examples of how to use either **parí** or **tán** in similar sentences.

Mo ti parí oúnjé mi.
 Mo ti jeun tán.

*I have finished my food.
 I have finished eating.*

If you do not want to specify what you finish, you say:

Mo ti se tán. *I have finished.*

7. When **parí** is used, it serves as the main verb. But when **tán** is used, it is used with another verb which denotes the main action that one is finishing.

ISÉ SÍSE 15

Níbo ni? So ibi tí àwọn èniyàn yií máa gbé léhìn tí wón bá parí èkó won.

ÀPEERE: Èmi/Lòmè

- Mo máa gbé ní ìlú Lòmè léhìn tí mo bá parí èkó mi.

1. Àwa/Ìbàdàn	6. Èmi/Sàgámù
2. Dúpé/Ifè	7. Èmi àti Ìwo/Ìpérù
3. Tópé àti Tóyìn/Èkó	8. Túnjí/Ondó
4. Kúnlé/Iléṣà	9. Èmi àti Tópé/Abéòkúta
5. Ìwo/Ìkòyí	10. Ìwo àti Tóyìn/Òsogbo

ISÉ SÍSE 16

Léhìn kí ni? - So ibi tí o ní lo léhìn àwọn nñkan wonyí.

ÀPEERE: ijó/kíláàsì

- Léhìn ijó, mo máa lo sí kíláàsì.

1. oúnje/ibi isé	6. kíláàsì/ilé ìwòsàn
2. eré/ilé sinimá	7. eré/Sikágò
3. kíláàsì/òdò Dúpé	8. isé/gbá bóòlù
4. ìpàdé/ilé olufé	9. oúnje/ilé eranko
5. sinimá/ilé oúnje	10. ìpàdé/ilé-ikàwé

ISÉ SÍSE 17

Kí ni e tún şe? Dúpé ní so oríṣiríṣi nñkan tí òun àti àwọn èbi re se nígbà tí won lo lo oludé won ní ìlú Tógò. So nñkan tí Dúpé so.

ÀPEERE: Wo sinimá/jó

- Léhìn tí a wo sinimá tán, a tún jó.

1. gbá bóòlù/sùn	6. kó orin/lo sí ojá
2. jeun/seré	7. ka ìwé/kó léta
3. ro oko/fon fèrè	8. jeun/wè
4. fo aṣo/kó orin	9. se oúnje/jeun
5. wo télifísònnyù/ka ìwé	10. jeun/fo àwo

Ilé ọkọ oju-irin

DIALOGUE

Dèjì n̄ pe ófīsì ilé ọkọ oju irin ní Ibàdàn.

and it will take
25 minutes

to meet
from here

Òṣisé (telifòònù n̄ dún): Báwo ni?

Dèjì: E káàsán. Mo fé mo igbà tí ọkọ oju irin tí ó n̄ lọ sí Makurdi máa dé.

Òṣisé: Ó máa dé ní nñkan bí agogo méjì ọsán.

Dèjì: Agogo kan ti lù nísisiyí. Ó sì máa gbà mi ní ịséjú
máründínláàádóta kí n̄ tó dé ilé ọkọ oju irin.

Òṣisé: Sé o ti ra tíkéètì re?

Dèjì: Ó tì. Mo máa rà á léhìn tí mo bá dé ófīsì yín.

Òṣisé: N kò rò pé o lè bá ọkọ oju-irin aláago méjì ọsán. Ọkọ oju irin mìírán máa
lọ sí Makurdi láti ibí ní agogo mérin. Bí o bá dé ibi ní agogo méjì ku ịséjú
máründínlógún, kí o tó ra tíkéètì agogo méjì máa ti kojá. Mo rò pé ó máa
dára bí o bá lè wọ ọkọ aláago mérin.

Dèjì: E se. Ó dàbò. Mo máa wá wọ ọkọ aláago mérin.

ISÉ SÍSE 18

ÌBÉÈRÈ

1. Níbo ni Dèjì n̄ lo?
2. Kí l'ó dé tí Dèjì kò lè wó okò aláago méjì?
3. Irú okò wo ni Dèjì fé wò?
4. Agogo mélòó ni Dèjì pé ófíisì ilé okò ojú-irin?
5. Sé Dèjì ti ra tíkéètì rè kí ó tó pe ófíisì tíkéètì?

ISÉ SÍSE 19

You are in Lagos and you missed your plane to New York. Call the airline office, explain what happened and find out when the next plane will leave.

PRONUNCIATION AND TONES

Consonants t and d

Yoruba consonants **t** and **d** are similar to English **t** and **d** as in "tap," "toe," "date," and "dog." This pronunciation is irrespective of whether they occur initially or in between vowels. For example:

Dàda	(name of a person)	ata	pepper
adé	crown	Tópé	name of a person
dúró	to stand up	títì	street
àdá	machete	ètè	lips
dúdú	black (adj.)	ètè	leprosy

ISÉ SÍSE 20

TONE EXERCISES

Fi àmì ohùn tí ó yé sí orí àwọn òrò wònyí.

1. itò	<i>saliva</i>	6. ifa	<i>ifa divinity</i>
2. itò	<i>urine</i>	7. ifa	<i>luck/profit</i>
3. aya	<i>wife</i>	8. eko	<i>food/congealed corn meal</i>
4. aya	<i>chest</i>	9. eko	<i>lessons</i>
5. aaya	<i>red colobus monkey</i>	10. ero	<i>propitiations</i>
		11. ero	<i>machine</i>

VOCABULARY

NOUNS

- àárò *morning*
 agogo/aago *clock*
 agogo méjilá òsán *twelve noon*
 ajá *dog*
 alé *night*
 egbògi *medication*
 ibi işé *a place of work*
 ńdánwò *exam*
 ilé ọkò ńfurufú *airport*
 ńròlé *evening*
 ńiséjú *minutes*
 iwé atumọ èdè *dictionary*
 kèké *bicycle*
 méfà ààbò *six and a half*
 ológbò *cat*
 olùtojú ọmo *a baby sitter/nanny*
 òru *middle of the night*
 oúnje àárò *breakfast*
 oúnje alé *supper*
 oúnje òsán *lunch*
 ófìnsì tíkéètì *ticket office*
 ojoojó Móndè *every Monday*
 ọkò aláago mérin *a four o'clock train*
 ọkò ojú irin *train*
 ọsàn *orange*
 òsán *afternoon*

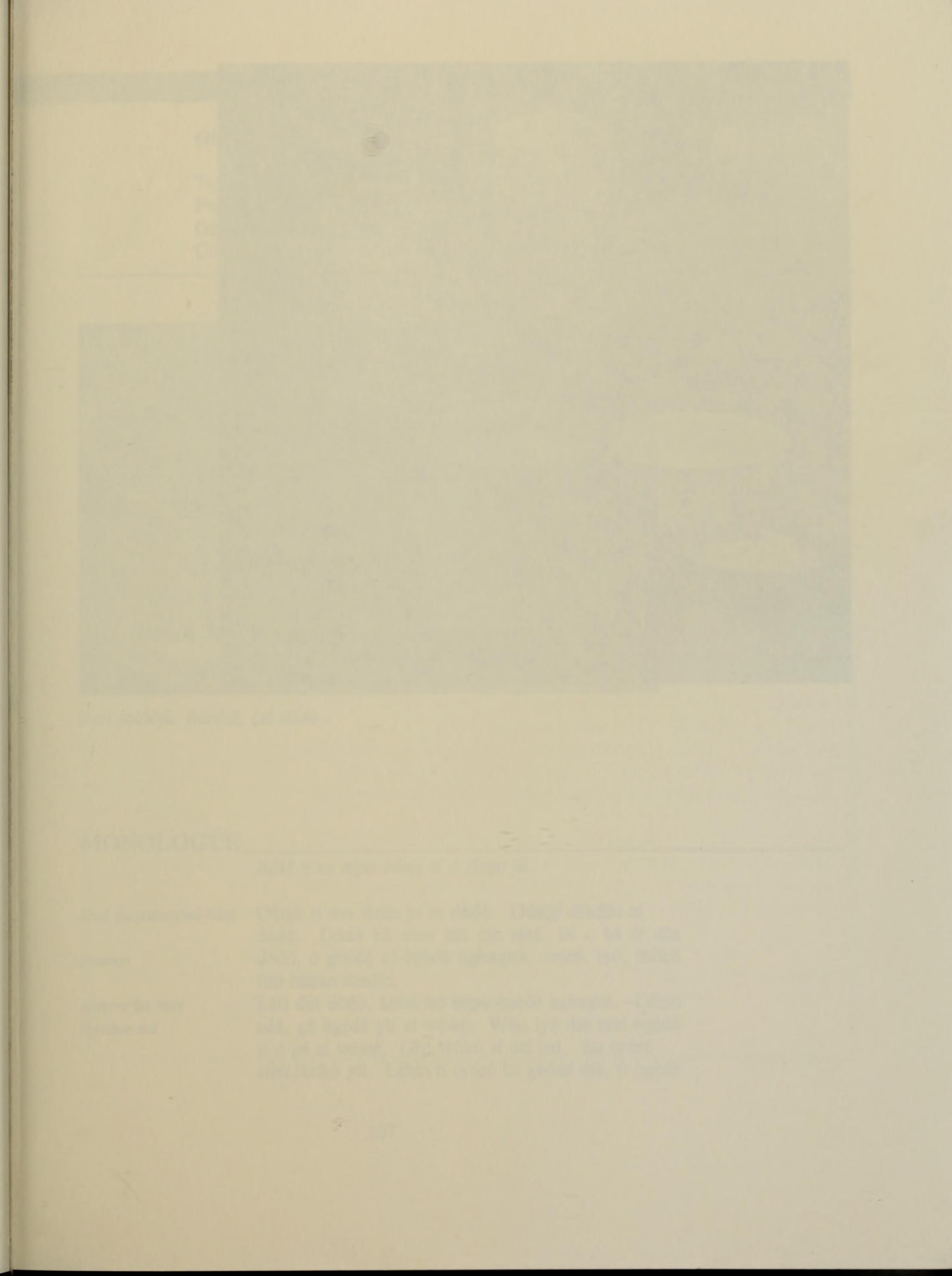
VERBS

- bu ____ je *to bite s.o.*
 dé *to arrive*
 délé *to arrive home*
 fún ____ ní ____ *to give s.o. s.t.*
 gbá bóòlù *to play football (soccer)*
 jéun àárò *to eat breakfast*
 jí *to wake up*
 kọ létà *to write a letter*
 kojá *to pass*
 kúrò *to leave*
 lè *can/to be able*

- lè so *can say*
 léwà *to be beautiful*
 mu sìgá *to smoke cigarettes*
 ń bò *to be coming*
 ní láti *have to*
 parí *to finish*
 pe ófìnsì *to call the office*
 so *to say*
 so fún *to tell*
 sòrò pèlú *to talk with s.o.*
 seré *to play*
 sisé *to work*
 sisé jù *to work too much*
 wádùí lówó ____ *to find out from ____*
 wọ ọkọ ojú-irin *to take a train*

OTHERS

- bí ____ bá *if*
 bójá *if/maybe*
 kí ____ tó *before s.o. (does s.t.)*
 láti ibí *from here*

OBJECTIVES

Topic: Foods

Function: Talking about food, expressing hunger or thirst

Grammar: Prepositional phrases, e.g., **níwájú**, **léhìn**, etc., gerunds

Cultural Information: How meals are structured: cooking and eating

iressì jòlójòfù, bùrédì, àti dòdò

MONOLOGUE

Bósè ní sọ nípa oúnje tí ó féràn jù.

fried plantain/fried food

Oúnje tí mo féràn ju ni **dòdò**. Oúnje díndín ni dòdò. Dòdò kò şoro láti dín rárá. Bí o bá fé dín dòdò, ó gbódò ní **ògèdè àgbagbà**, òróró, iyò, ikòkò fún nñkan díndín.

plantain

remove the skin

Láti dín dòdò, kókó **bó èèpo** **ògèdè àgbagbà**. Léhìn náà, gé **ògèdè yíí sí wéwé**. Wón iyò diè sórí **ògèdè** tí o gé sí wéwé. Gbé ikòkò sí orí iná. Bu òróró sínú ikòkò yíí. Léhìn tí òróró bá gbóná diè, fi **ògèdè**

sprinkle salt

be brown,to burn
remove them/
food is ready

díè sínú òróró gbígbóná yií. Dín ògèdè tití di ìgbà tí wón bá **pupa**. Má jé kí ògèdè jó. Léhìn tí o bá pupa tó, kó wón kúrò nínú òróró. **Oúnje dé!**
O lè jé dòdò pélú èwà tàbí iresì pélú obè eran.

ISÉ SÍSE 1

ÌBÉÈRÈ

1. Kí ni a fi n̄ se dòdò?
2. Báwo ni a se n̄ dín dòdò?
3. Kí ni a lè jé dòdò pélú?
4. Nígbà wo ni a gbódò kó dòdò kúrò nínú òróró?
5. Irú ògèdè wo ni a fi n̄ dín dòdò?
6. Irú ikòkò wo ni a fi n̄ dín dòdò?

ISÉ SÍSE 2

Ó kàn e. So fún wa nípa oúnje tí o féràn jù. Báwo ni a se n̄ sè oúnje yií? Kí ni àwọn nñkan èèlò (*ingredients*) tí a gbódò ní láti sè oúnje yií?

ÀSÀ: Síse Oúnje Ní Ilè Yorùbá

measure	Àwọn Yorùbá kí í wón nñkan èèlò nígbà tí wón bá n̄ se oúnje. Yálà wón n̄ se oúnje díè fún ebí tàbí oúnje púpò fún àsè nílá. Àwọn tí ó n̄ se oúnje máa n̄ sábà lo ìrírí wón láti mo oye àta, iyò àti àwọn nñkan èlò miíràn tí wón gbódò lò fún oúnje wón.
big occasion	
experience	
ingredients	

by watching	Àwọn obìnrin ní wón n̄ sábà se oúnje ní ilè Yorùbá ní ayé àtijó.
male and female government	Àwọn omobìnrin máa n̄ kó oúnje sisè nípa wiwo màmá wón nígbà tí màmá bá n̄ se oúnje. Ní ayé òde òní tí tobìnrin tokùnrin ti n̄ sisé ijøba , tobìnrin tokùnrin ni ó lè se oúnje ní ilú Nàìjírìyà nísisiyí.

nevertheless	Bí o tilè jé pé òpòlopò àwọn obìnrin Yorùbá ni wón n̄ ko àsà Òyìnbó nítorí pé wón lò sí ilé-ìwé Òyìnbó, sibèsibè, òpòlopò wón kò féràn láti wón nñkan èlò nígbà tí wón bá n̄ se oúnje Yorùbá. Wón lè wón nñkan èlò nígbà tí wón bá n̄ se oúnje Òyìnbó.
--------------	--

ISÉ SÍSE 3

ÌBÉÈRÈ

1. Sé àwọn tí ó ní se oúnje máa ní won nìkan èlò ní ìlú re?
2. Sé tobìnrin tòkùnrin ni o ní se oúnje ní ìlú re?
3. Báwo ni àwọn ọmo se ní kó oúnje sisé ní ìlú re?
4. Irú oúnje wo ni àwọn ará ìlú re féràn láti je?
5. So oúnje ìlú re kan fún wa?

Oúnje Yorùbá

àmàlà	<i>food made from yam flour</i>
èbà	<i>food made from cassava flour</i>
èwà	<i>beans</i>
ìkókoré	<i>food made from water yam</i>
túwó	<i>food made from corn flour</i>
dòdò	<i>fried plantain</i>
ìresì	<i>rice</i>
iṣu	<i>yams</i>
iyán	<i>pounded yam</i>
bòòli	<i>barbecued plantain</i>
dùndú	<i>fried yam</i>
èbe	<i>yam porridge</i>
fufú	<i>food made from cassava</i>
gàrí	<i>cassava flour</i>
èlùbó	<i>yam flour</i>
èko	<i>food made from corn</i>
obè adìe	<i>chicken stew</i>
obè elédì	<i>pork stew</i>
obè tòlótòló	<i>turkey stew</i>
obè eran	<i>meat stew</i>
obè èfó	<i>green vegetable stew</i>
obè ilá	<i>okra stew</i>
obè ewédú	<i>ewedu vegetable stew</i>
obè ejá	<i>fish stew</i>
ìresì jòlófù	<i>jollof rice</i>
móínmóín	<i>beans pudding</i>

Ohun mímu (Drinks)

fántà	<i>fanta (orange drink)</i>
omi	<i>water</i>
(omi) ọsàñ	<i>orange juice</i>

(omi) gíréépù	<i>grape juice</i>
emu	<i>palm wine</i>
ògógóró	<i>alcoholic palm wine</i>
bùrùkùtù	<i>a drink made from millet</i>
otí	<i>any alcoholic beverage, e.g., beer</i>
kóòkì	<i>Coke</i>
pèpusí	<i>Pepsi</i>

ISÉ SÍSE 4

Lo ìwòn (*scale*) tí ó wà ní ìsàlè yií láti sọ bí o se féràn àwọn oúnje tí ó wà lókè tó.

pupò	gan an ni	díè	rará
------	-----------	-----	------

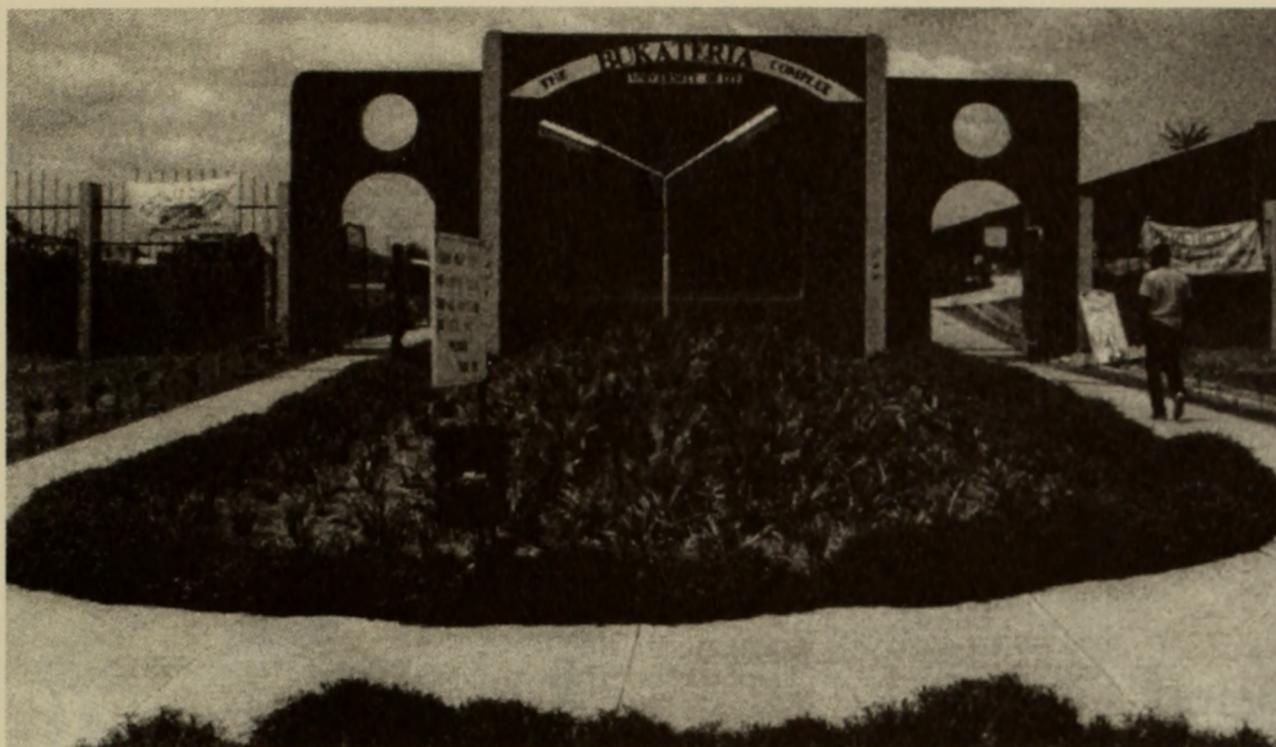
ÀPEERE: Mo féràn ìresì jòlóòfù díè.

ISÉ SÍSE 5

Iyán àti obè èfó. Ìwo àti àwọn ore re tí kò gbó Yorùbá wà ní búkà ilé-oúnje. So nñkan tí àwọn òré re fé fún màmá olóúnje.

ÀPEERE: Lilian: èbà àti obè ejá
Lilian fé èbà àti obè ejá

1. Charles: ìresì àti obè tòlótòló.
2. Antonia: iyán àti obè eran pèlú ègúsí
3. Alice: àmàlà pèlú obè ewédú
4. Shannon: túwó pèlú obè gbègìrì
5. Kerby: ikokoré
6. Ernie: ìresì jòlóòfù pèlú adié
7. Jerry: ìresì pèlú adié àti dòdò
8. Paul: èwà àti dòdò
9. Michael: ìresì jòlóòfù pèlú móínmóín
10. Helen: èbà pèlú obè ilá pèlú eléédé

ISÉ SÍSE 6

Kafitérià. O wà ní búkà (*Yoruba restaurant*) ní ogbà Yunifásítì Obáfémi Awólówò. **Yan** (*choose*) oúnje tí ó fé láti inú **ménù** (*menu*) ìsàlè yíí.

Ohun jíje

- àwo èbà pèlú obè èran (₦20)
- àwo ìresì pèlú obè adìe (₦30)
- àwo àmàlà pèlú obè èfó àti tòlótòló (₦35)
- àwo ìresì jòlóòfù àti móímóín àti adìe (₦40)
- àwo èwà pèlú dòdò (₦15)
- àwo iyán pèlú obè ègúsí àti eran (₦40)

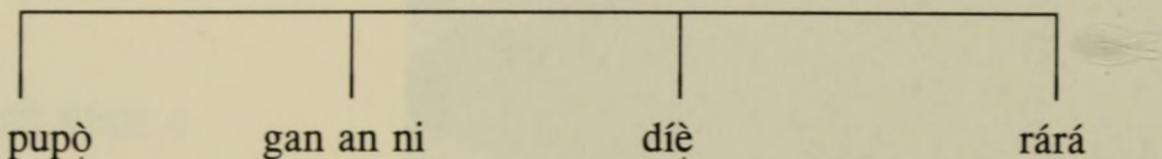
Ohun mímu

- ìgò otí bíà (₦10)
- ìgò emu (₦6)
- Fántà (₦2)
- Pepusí (₦2)
- Kóòkì (₦2)
- ìgò otí stáòtù (₦10)

ÀPEERE: - Mo fé ìgò Fántà méjì àti àwo ìresì pèlú obè adìe. Gbogbo rè jé náírà mérinlélògbòn.

ISÉ SÍSE 7

Kò dùn rárá. Ìwọ àti àwọn ɔré re sèsè jeun tán ní ilé oúnje. So fún wa bí oúnje tí o je dùn tàbí kò dùn. Ló ìwònìsàlè yií (Use the scale below).

ÀPEERE: èbà/gan an ni

- Húùn! èbà tí mo je dùn gan an ni.

1. ìresì/rárá	6. móímóín/díè
2. túwó pélú obè ewédú/gan an ni	7. èwà àti dòdò/díè
3. àmàlà pélú obè ilá/díè	8. iyán àti obè èfó/rárá
4. ikókoré/gan an ni	9. èbà pélú obè eja/púpò
5. fufú pélú obè èfó/rárá	10. iṣu pélú eyin díndín/díè

ISÉ SÍSE 8

Kí ni e mu? - O sèsè dé láti ibi-àsè. So nñkan tí e je àti nñkan tí e mu fún ɔré re.

ÀPEERE: A je ìresì jòlóòfù àti tòlótòló, a sì mu emu.

GÍRÁMÀ

Prepositional Phrases

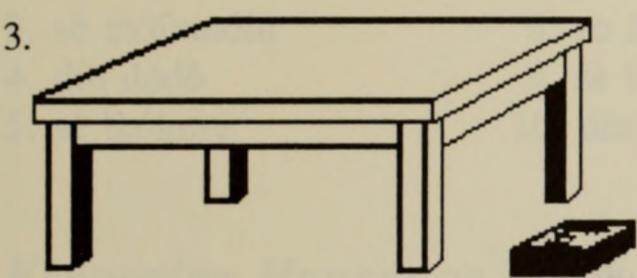
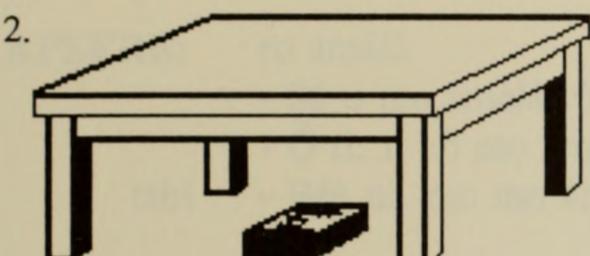
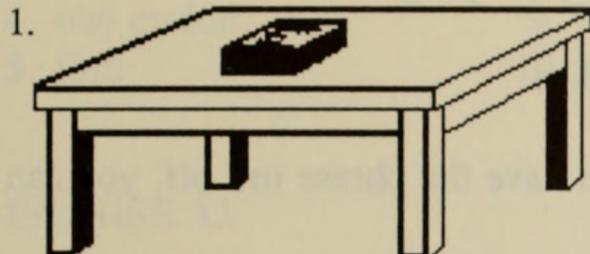
- In most cases, parts of the body are used as prepositions in Yoruba.
- Here are some common prepositions in Yoruba.

légbèé (ní + ègbé)	<i>beside, on the side</i>
níwájú (ní + iwájú)	<i>in front of</i>
léhìn (ní + èhìn)	<i>behind, at the back of</i>
lábé (ní + abé)	<i>under</i>
láàárín (ní + àárín)	<i>in between</i>
lórí (ní + orí)	<i>on top of</i>

- nítòsí (ní + itòsí) *near*
 lápá òtún (ní + apá òtún) *on the right hand side*
 lápà òsì (ní + apá òsì) *on the left hand side*

ISÉ SÍSE 9

Níbo ni ìwé wà?

ISÉ SÍSE 10

Só ipò (*position*) tí àwọn ọmo-kíláàsì rẹ wà sí e.

ÀPEERE: Kúnlé wà níwájú mi.
 Bósè wà léhìn mi.
 Òjó wà lápá òtún mi.
 àti béké béké lo

Gerunds

1. Gerunds are formed from verbs by repeating the initial consonant of the verb and inserting a high toned /í/ in between the identical consonants.
2. Here are some examples.

jé	<i>to eat</i>	jíjé	<i>eating or act of eating</i>
sún	<i>to sleep</i>	sísún	<i>sleeping or the act of sleeping</i>
jókòó	<i>to sit down</i>	jíjókòó	<i>the act of sitting down</i>

3. Gerunds can be used in different ways. If, for example, you have the phrase **mu otí**, you can use gerunds from this phrase as follows.

Mímu otí kò dára rará. *Drinking alcoholic beverages is not good at all.*

4. The above sentence can also be expressed as:

Otí mímu kò dára rará.

5. Other examples of the use of gerunds are:

gún iyan *to pound yams*
Mo féràn iyán gígún. *I love to pound yams.*

fo aṣo *to wash clothes*
Mo kóriúra aṣo fífò *I hate to wash clothes.*

Gígún iyán le gan an ni. *Pounding yams is difficult.*

ISÉ SÍSE 11

Kí ni èrò rẹ? (*what's your opinion?*) So ohun tí o rò nípa àwọn nìkan wònyí.

ÀPEERE: ro oko
 - oko ríro le gan an ni.

1. fo aṣo	6. dín dòdò	11. kọ létà
2. lo aṣo (to iron clothes)	7. ro àmàlà	12. gbá ilè
3. sè oúnje	8. ro èbà	13. gun kèké
4. so Yorùbá	9. gé éran	14. wa ọkò
5. gun iyán	10. ka ìwé	15. so ìtàn ní èdè Yorùbá

ISÉ SÍSE 12

Sé o ti je èbà rí? Jeri ní so nípa oúnje Yorùbá tí kò ì tí í je rí. Kí ni ó ní so?

ÀPEERE: èbà

- N kò ì tí í je èbà rí.

1. ìkókóré	6. àsáró
2. àmàlà	7. móínmóín
3. obè ilá	8. dòdò
4. obè ewédú	9. ìresì jòlójòfù
5. fufú	10. túwó

ISÉ SÍSE 13

Béè ni tàbí ó tì. Dúpé ní bi Tóyìn léèrè bójá ó mo oúnje Yorùbá sè. So nìkan tí wón ní so.

ÀPEERE: ro àmàlà

- Sé o mo àmàlà rò?
- Ó tì, n kò mo àmàlà rò.
tábí - Béè ni, mo mo àmàlà rò.

1. sè ìresì jòlójòfù	6. dín dùndú
2. ro túwó	7. yan bòòlì
3. sè móínmóín	8. ro fufú
4. dín dòdò	9. sè iṣu
5. sè ìkókóré	10. dín àkàrà

Expressing Hunger or Thirst

1. If you want to say that you are hungry or thirsty, object pronouns are used instead of regular subject pronouns.

èbi ní pa mí. *I am hungry.*

2. **Èbi ní pa mí** literally means, *hunger is killing me*. It is a fixed expression that has to be memorized.

3. Expressing thirst is also a fixed expression.

Òrùngbẹ́ ní gbe mí. *I am thirsty.*

4. If you want to say that other people are hungry or thirsty, you only need to change the object pronoun accordingly.

Èbi n̄ pa é.	<i>You are hungry.</i>
Èbi n̄ pa á.	<i>He/she is hungry.</i>
Èbi n̄ pa wá.	<i>We are hungry.</i>
Èbi n̄ pa yín.	<i>You (pl. or honorific) are hungry.</i>
Èbi n̄ pa wón.	<i>They (or honorific) are hungry.</i>

5. The same rule applies when others are thirsty. Only the object pronouns need to be modified.

Òrùngbẹ́ n̄ gbẹ́ é.	<i>You are thirsty.</i>
---------------------	-------------------------

6. Since the last vowel of **gbẹ** is /e/, the third person singular object pronoun for this verb will be é. This means that **Òrùngbẹ́ n̄ gbẹ́ é** can be interpreted as

You are thirsty or
He/she is thirsty

depending on the context. In other words, it is ambiguous.

7. The negative counterpart is formed by replacing n̄ with kò.

Òrùngbẹ́ n̄ gbẹ́ mí.	<i>I am thirsty.</i>
Òrùngbẹ́ kò gbẹ́ mí.	<i>I am not thirsty.</i>

ISÉ SÍSE 14

Kí l'ó n̄ se é? (*What's wrong with him?*) O mọ pé ebi n̄ pa àwọn èniyàn yíí sùgbón Dúpé kòm ohun tí o n̄ se wón. So nñkan tí ó n̄ se wón fún Dúpé.

ÀPEERE: Rèmí

- Ebi n̄ pa á.

1. Kúnlé àti Túnjí	6. Ìwo
2. Ògbéni Àtàndá	7. Ìwo àti Tinúké
3. Omidan Pèlú	8. Délé àti Tóyìn
4. Ìwo àti èmi	9. Túnjí
5. Arábìnrin Àlùkò	10. Kémi

ISÉ SÍSE 15

Sé òrùngbẹ́ ní gbe é? (*Is she thirsty?*). Bí Túnjí léèrè bóyá òrùngbẹ́ ní gbe àwọn èniyàn yíí.

ÀPEERE: Dúpé

- Sé òrùngbẹ́ ní gbe é?
- Ó tì, òrùngbẹ́ kò gbe é.

1. Èmi àti Dúpé	6. Tópé àti Tóyìn
2. Èmi àti ìwo	7. Ìwo àti Kúnlé
3. Ìwo	8. Títí
4. Kúnlé	9. Délé àti Kémi
5. Ògbéni Sàndà	10. Omidan Pélú

ÀSÀ: Àkókò Oúnje

Àwọn Yorùbá máa ní sábà jeun àárò ní nñkan bí agogo méfà àárò sí agogo méwàá àárò. Irú ise tí èniyàn ba ní se àti àkókò tí wón gbódò fi ilé sílè ní ó máa sọ ìgbà tí èniyàn yíí máa je oúnje àárò. Àwọn ọmọdé tí wón gbódò dé ilé-èko wón ní nñkan bí agogo méjò àárò máa fé jeun kí wón tó kúrò ní ilé.

Oúnje ọsán lè bérè ní nñkan bí agogo méjilá sí agogo méta ọsan. Oúnje alé máa ní sábà bérè ní nñkan bí agogo méje sí agogo mésànán alé.

Bí o bá lo sí ilé àwọn Yorùbá láti lo kí àkókò tí wón ní jeun, bí wón kò tilè mò pé ó n bò, wón máa wá oúnje fún àlejòkálejò tí ó bá bá wón ní ìdí oúnje.

Àwọn Yorùbá féràn láti lo ọwó wón láì sí sibí tàbí fóòkì nígbà tí wón ba ní je oúnje bí àmàlà, iyán, èbà, èkọ, àti béké béké lo. Sùgbón wón máa ní lo sibí láti mu ògì.

even if they didn't know
any visitor/to meet/while eating

without a spoon
etc.

same plate

main food

on the mat/a wooden sent

Àwọn omodé bí i méta tàbí mérin lè jeun nínú àwo kan náà. Bábá àti màmá sì máa n̄ jeun nínú àwo kan náà. Bí àwọn omodé bá n̄ jeun, wón gbódò je **gbogbo oúnje** tán kí wón tó je eran. Bí omodé bá n̄ jeun pèlú àgbàlagbà, ko gbódò **síwájú àgbàlagbà** mú eran nínú àwo.

Àsà àwọn Yorùbá ni láti je oúnje púpò sùgbón eran kékeré. Fún àpẹere, bí àwọn Yorùbá bá fé je ìresì pèlú obè ja, ìresì gbódò pò púpò ju eja lo. Eja, eran, elédè àti béké béké lo gbódò kéré ju ìresì, èba tàbí àmàlè.

Kí Òyìnbó to kó àṣà lílo tábìlì fún oúnje wá sí ilè Yorùbá, àwọn Yorùbá máa n̄ sábà jeun **ní orí ení**, tàbí lórí àpótí.

ISÉ SÍSÉ 16

ÌBÉÈRÈ

1. Nígbà wo ni oúnje àárò, òsán àti alé ni ìlú re?
2. Báwo ni àwọn èniyàn se n̄ jeun ní ìlú re? Sé won máa n̄ lo sibí, fóòkì, àti béké béké lo?
3. Sé èniyàn púpò lè jeun nínú àwo kan náà ní ìlú re?
4. Níbo ni àwọn èniyàn gbé n̄ jeun. Lórí tábìlì tàbí lórí ení tàbí lórí ilè?
5. Kí ni àwọn èniyàn ní ìlú re máa n̄ se fún àlejò tí ó **wolé** nígbà tí wón n̄ jeun?
that comes in

ISÉ SÍSÉ 17

Oúnje àárò. Sọ nñkan tí àwọn èniyàn yíí féràn láti je fún oúnje àárò.

ÀPĘEERĘ: Èmi/isu àti eyin

- Fún oúnje àárò, mo féràn láti je isu àti eyin.

1. Dúpé/mu ògì pèlú àkàrà
2. Tóyìn/búrédì pèlú eyin
3. Túnjí/búrédì pèlú èwà
4. Délé/èko pèlú àkàrà

5. Ìwo àti Dúpé/isu pèlú konbñfù
6. Dúpé àti Túnjí/pankéèkì àti eyin díndín

ISÉ SÍSE 18

Ó kàn é. So nñkan tí o féràn láti je fún oúnje àárò, òsán, àti alé. Nígbà wo ni o máa ní je àwọn oúnje wònyí?

DIALOGUE

Túnjí wà ni ilé Kúnlé

	Túnjí: Èbi ní pa mí, Kúnlé.
	Kúnlé: Kí ni o fé je?
	Túnjí: N kò mó. Kí ni o ní?
	Kúnlé: N kò ní oúnje kankan nílé. Sé o gbàgbé pé n kò mó oúnje sè. Sé a lè lo jeun ní búkà , nítorí pé èbi ní pa èmi náà.
to eat out	
want us to go	Túnjí: Kò burú. Níbo ni o fé kí a lọ ?
	Kúnlé: Sé o féràn oúnje àwọn Sainiísì? Ilé oúnje àwọn Sainiísì kan wà ní tití Ìkòròdú ní Igbóbì.
let's	
the Lebanese	Túnjí: Ó tì, N kò féràn oúnje àwọn Sainiísì rárá. Jé kí a lọ sí ilé oúnje àwọn Kòráà tí ó wà ní Yábàá.
Let's go!	Kúnlé: Kò burú. Ebi ní pa mí gan an ni nísisiyí.
	Túnjí: Ó yá!

ISÉ SÍSE 19

ÌBÉÈRÈ:

1. Sé Kúnlé mó oúnje sè?
2. Ilé oúnje wo ni Túnjí fé lọ?
3. Irú oúnje wo ni Túnjí so pé oún kò fé?
4. Níbo ni ilé oúnje àwọn Sainiísì wà?
5. Níbo ni ilé oúnje àwọn Kòráà wà?
6. Nígbà tí èbi ní pa Túnjí, sé Túnjí mó nñkan tí ó fé je?

ISÉ SÍSE 20

Role play. Call and ask your friend to go to the movies with you. Ask what movie your friend wants to see. Decide where to meet and what time, and discuss where to go for a snack after the movie.

PRONUNCIATION AND TONES

The Consonant h

The consonant **h** in Yoruba is pronounced similar to the English consonant **h** as in *hoe*, *high*, *he*, etc. It occurs between vowels and at the beginning of a word. Here are some words with **h**.

há	<i>to be tight (as with clothes or shoes)</i>	ihò	<i>a hole</i>
hó	<i>to boil (e.g., water)</i>	ahón/àwọn	<i>tongue</i>
han	<i>to scream</i>	ehín/eyín	<i>teeth</i>
hún	<i>to feel itchy</i>	èhìn/èyìn	<i>back</i>
		ohùn	<i>voice</i>
		ohun	<i>thing</i>

ISÉ SÍSE 21

TONE EXERCISES

Fi àmì ohùn tí ó yé sí orí àwọn òrò wònyí.

1. ohun	<i>voice</i>	6. yan	<i>to yawn</i>
2. ohun	<i>thing</i>	7. yan	<i>to march/to roast</i>
3. etu	<i>gunpowder</i>	8. yan	<i>to choose</i>
4. etu	<i>an animal</i>	9. oogun	<i>sweat</i>
5. etu	<i>guinea fowl</i>	10. oogun	<i>medicine</i>

ORIN

a baby Orin yíi ni orin tí àwọn Yorùbá máa ní kó fún **omodé** nígbà tí ó bá ní sunkun. Enikéni tí ó bá mo orin yíi ni ó lè kó ó. Ení tí ó ní kó orin yíi gbódò lo orúko omó tí ó ní sokún. Fún àpeere, orin yíi ni orin fún omó kéréré tí ó ní jé Kémi:

nlé = ní lé	Kémi nkó o? Ó wà nlé o. Kémi nkó o? Ó wà nlé o.
to cry anymore	K'ó má sunkún mó o.
to be sick	K'ó má ṣàìsàn mó o.
to be very hot	K'ó má gbóná janjan bí èkó òní o.
to be very cold	K'ó má tutù nini bí èbà àná o .

VOCABULARY

NOUNS

- àmàlà** food made from yam flour
àsáró yam
awo a plate
bòòlì barbecued plantains
bùrùkùtù a drink made from millet
dòdò fried plantain
dùndú fried yam
èlùbó yam flour
epo pupa red (palm) oil
èrò thought
èbà food made from cassava flour
èbè yam porridge
èkọ food made from corn
elédè pork/pig
emu palm wine
èwà beans
eyin eggs
eyin díndín fried eggs
fántà fanta (orange drink)
fùfú food made from cassava
gàrì cassava flour
ibi-àsè a place of festivities
ìgò a bottle
ìkókòré food made from water yam
ìkòkò pots
ipò position
iṣu yams
iyán pounded yam
kafitérià cafeteria
kóòkì Coke
kònbiñfù corned beef
nìkan èèlò ingredients
ohun mímu drinks
(omi) ọsàn orange juice
(omi) gíréèpù grape juice
òróró vegetable oil
òróró gbígbóná hot oil
óúnjé alé supper
óúnjé àwọn Kòráà Lebanese food
óúnjé àwọn Sainiñsi Chinese food
óúnjé díndín fried food

- óúnjé ọsán** lunch
ògèdè bananas
ògèdè àgbagbà plantains
otí any alcoholic beverage, e.g., beer

VERBS

- bó èèpò** to remove the skin/to peel
dín to fry
dùn to be tasty
fi sínú to put s.t. inside s.t.
gé __ sí wéwé to cut s.t. in small pieces
gún iyán to pound yams
kó __ kúrò to remove s.t.
mu to drink
ro àmàlà to prepare amala
ro èbà to prepare eba
ṣòro to be difficult
wón ìyò to sprinkle salt
yan to barbecue

OTHERS

- kókó** first of all
lábé (ní + abé) under
lápà òsì (ní + apá òsì) on the left hand side
lápá òtún (ní + apá òtún) on the right hand side
lati dín dòdò in order to fry plantains
sórí on top of/on
sèsè recently

ÀYÈWÒ

ISÉ SÍSE 1

Lo ogbón orí láti mo nónbà tí ó ye.

1. igba, àádótalénígba, òódúnrún....
2. eéwàálénígba, ogúnlénígba, ogbònlénígba....
3. igba, irinwó, egbèta....
4. aárùndínlóbònlénígba, àádótalénígba, aárùndínláàdórínlénígba....
5. aárùndínnígba, aárùndínlóòdúnrún, aárùndínnírinwó....

ISÉ SÍSE 2

Méjìméjì (*in pairs*). O wà ní ojà Òyìn'bò ní Èkó. **Pinnu** (*decide on*) nñkan tí o fé rà. Ná oja pèlú onísòwò. Enikejì rẹ ni onísòwò.

ISÉ SÍSE 3

Olùtójú ọmo (*babysitter*). Arábìnrin Pèlú fé kí o bá òun tójú ọmo òun. Bí wón léérè nípa gbogbo nñkan tí o ye kí o mò nípa ọmo wọn tí o máa tójú.

ISÉ SÍSE 4

O fé **réntì** (*to rent*) àpátíméntì. Pé bàbà onílé kí o sì bèrè ibéérè tí o fé nípa àpátíméntì yíí.

ISÉ SÍSE 5

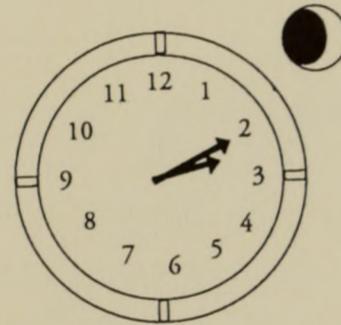
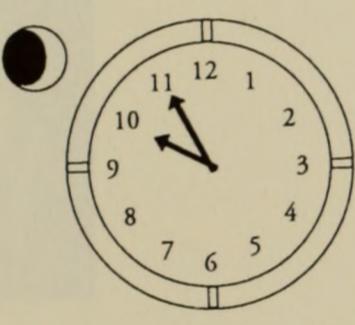
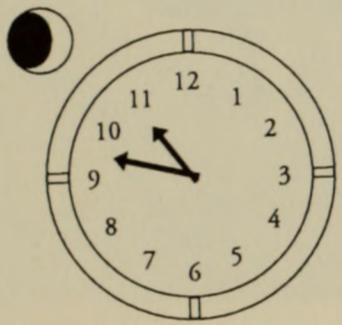
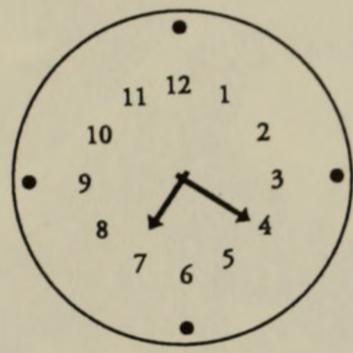
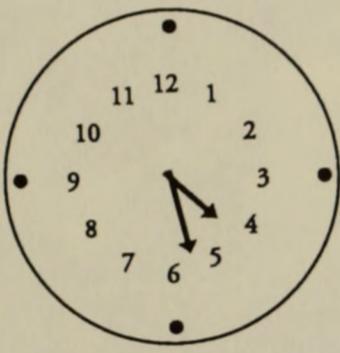
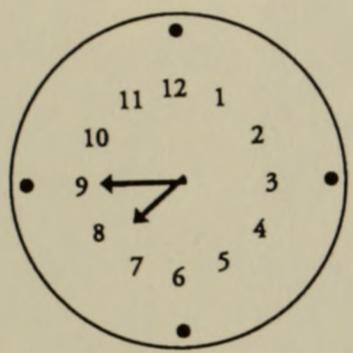
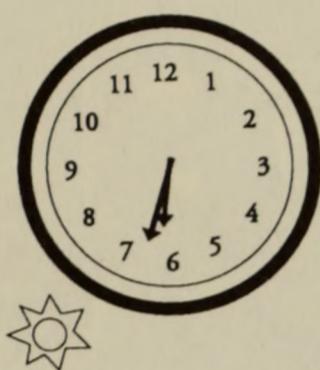
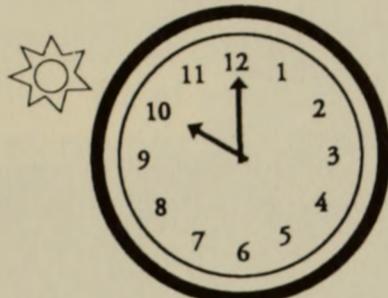
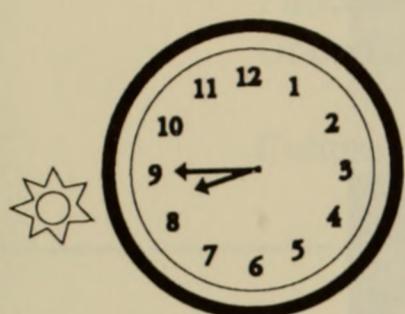
Ní Kafetérià. Ìwo àti àwọn ọré re meta tí kò gbó Yorùbá lò sí búkà oúnje ni Òṣogbo. So nñkan tí **olukùlukù** (*everybody*) fé fún màmá olóúnje.

ISÉ SÍSE 6

So nñkan tí o máa fé se léhìn tí o bá parí èkó re.

ISÉ SÍSE 7

Kí ni agogo wí?

Gbénàgbéna

Èkó Ketàlá

OBJECTIVES

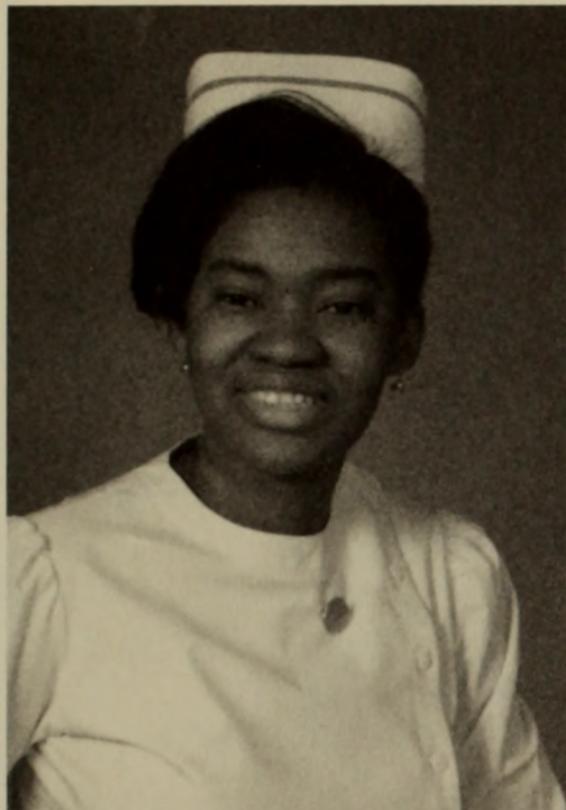
Topic: Professions

Function: Talking about different professions

Grammar: More on Níbo?, comparative and superlative form ju ____ lo,

Ta ni and Eni tí, difference between so, sòrò, and so fún

Cultural Information: Traditional Professions

Nóòsì

MONOLOGUE

Yòmí jé omo ìlú Naijírýà tí ó jé òsìsé ní ìlú Améríkà

I'm not an American

Orúkò mi ni Yòmí. Mo ní gbé ní ìlú Améríkà nísisiyí, sùgbón N kì í se omo ìlú Améríkà. Omo ìlú Nàìjírýà ni mi, sùgbón ìyàwó mi jé omo ìlú Améríkà. Èmi àti ìyàwó mi ní omokùnrin kan tí orúkò rè ní jé Michael. N kì í se akékòó. Ènjínía ni mi, nóòsì sì ni

ìyàwó mi. Ìyàwó mi n̄ sisé ní ilé iwòsàn ti Ford ní Michigan, èmi sì n̄ sisé pèlú General Motors. Mo māa n̄ sisé gan an ni. Mo féràn láti gbá bóòlù nígbà tí n̄ kò bá sisé. Mo féràn láti gbé ní ilú Améríkà ju láti gbé ní ilúkìlùú lo.

ISÉ SÍSE 1

ÌBÉÈRÈ:

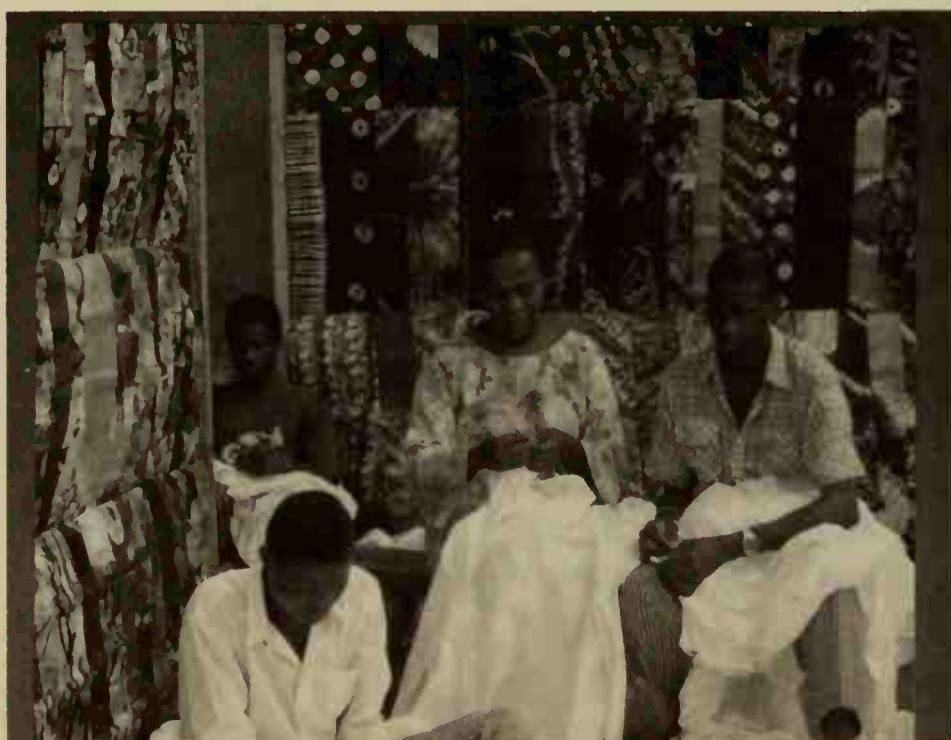
1. Omo ilú ibo ni Yòmí?
2. Níbo ni Yòmí n̄ gbé nísisiyí?
3. Sé Yòmí n̄ sisé pèlú Ford Motors?
4. Kí ni orúkọ ìyàwó Yòmí?
5. Kí ni orúkọ omo Yòmí?
6. Irú ishé wo ni Yòmí n̄ se?
7. Irú ishé wo ni ìyàwó Yòmí n̄ se?
8. Nígbà tí Yòmí kò bá sisé, kí ni ó féràn láti se?
9. Ilú wo ni Yòmí féràn láti gbé jù?
10. Irú omo wo ni Yòmí ní? Okùnrin ni tàbí obìnrin?

ISÉ SÍSE 2

Ó kàn e. Sọ fún wá nípa ara re.

ISÉ SÍSE 3

Irú ishé wo ni àwọn èniyàn yíí n̄ se?

Adájó

ÀSÀ: Isé Ìbílè Fún Àwọn Yorùbá

Isé àgbè je ọkan nínú isé àwọn Yorùbá bí o se pàtákì jùlo.

all over the world

Gbogbo èniyàn ní orílè-èdè àgbáyé ní o gbágbò pé kò sí oúnje lái sí àgbè. Àwọn àgbè ni wón māa n̄ gbin ọpòlopò oúnje bí i ìṣu, ògbèdè, ègé, èwà, ìresì àti béké béké lo.

Léhin tí èkó Òyìnbó dé ilè Yorùbá àwọn olùkó māa n̄ kó àwọn omo ilé-iwé ni orin yí kí wón lè mo bí isé àgbè se se pàtákì tó.

Ìwé kíkò, lái sí ọkó àti àdá

Kò ì pé o

Kò ì pé o

Isé àgbè, niṣé ilè wa

Eni kò sísé, a mà jalè

he will steal

smithing

masons/carpenter

Àwọn isé tí ó tún wópò láàárín àwọn Yorùbá ni isé àgbède, bíríkìlà, káfíntà, isé ode, isé eja pípa. Àwọn okùnrin ni wón sábà māa n̄ se irú àwọn isé báyíí.

tie dye

Isé tí ó wópò láàárín àwọn obìnrin ní isé aró dídì, gaàrí sísé, irun kíkó tàbí irun dídì.

Àwọn isé bí i aso híhun tàbí ojá títa jé isé tí tobìnrin tokùnrin lè se ni ilè Yorùbá.

to count as

Bí ó tilè jé pé kò sòrò láti rí àwọn obìnrin Yorùbá ayé òde òní tí wón jé dòkítà, enjiníà, góminà, adájó tàbí lóyà, sibèsibè, ó sòro láti rí obìnrin Yorùbá tí ó jé ọde, àgbède, bíríkìlà tàbí káfíntà. Isé okùnrin ni àwọn Yorùbá ka isé wònyí sí.

ISÉ SÍSÉ 4

ÌBÉÈRÈ

- Irú isé wo ni ó wópò ní ìlú re?
- Irú isé wo ni okùnrin n̄ se tí obìnrin kí í sábà se ní ìlú re?
- Irú isé wo ni obìnrin n̄ se tí okùnrin kí í sábà se?
- Irú isé wo ni o féràn láti se? Kí l'ó dé?

ISÉ ILÈ YORÙBÁ

Amòkòkò

GÍRÁMÀ

Asking about People's Professions

1. Since gender is not marked in Yoruba, the same professional term refers to either a man or a woman.
2. There are different ways of finding out about people's jobs. One way is to ask for the type of job someone is doing.

Irú isé wo ni Dúpé ní sè? *What type of job is Dupé doing?*

3. Response to the above question could be as follows.

N kò mò irú isé tí ó ní sè. *I don't know the type of job she is doing.*
 or

Dókítà ni Dúpé. *Dupe is a doctor.*

4. If you simply want to use a pronoun without repeating Dupé's name in your answer, you say:

Dókítà ni. *She is a doctor.*

5. On the other hand, if you want to confirm the type of job someone is doing, your question will be:

Sé dókítà ni Dúpé? *Is Dupé a doctor?*

6. Your response could be:

Béè ni, dókítà ni. *Yes, she is a doctor.*

Ó tì, kì í sè dókítà. *No, she is not a doctor.*
 or
 }
Ó tì, dókítà kó ni. }

7. If you choose to use a pronoun in the type of question in 5, you must always use the object pronoun. Here is the paradigm.

Sé dókítà ni mí?	<i>Am I a doctor?</i>
Sé dókítà ni é?	<i>Are you a doctor?</i>
Sé dókítà ni?	<i>Is he/she a doctor?</i>
Sé dókítà ni wá?	<i>Are we doctors?</i>
Sé dókítà ni yín?	<i>Are you doctors?</i>
Sé dókítà ni wón?	<i>Are they doctors?</i>

☞ 8. You do not need any object pronoun for the third person singular pronoun.

ISÉ SÍSE 5

Irú isé wo?

Tolú n̄ s̄o nípa isé tí àwọn òré r̄e n̄ se àti ìlú tí wón n̄ gbé. S̄o n̄kan tí Tolú s̄o.

ÀPEERE: Sínà? (akékòó/Ìbàdàn)

- Akékòó ni Sínà ní ìlú Ìbàdàn.

1. Délé? (nóòsì/Èkó)	6. Táyò? (télò/Òwò)
2. Túnjí? (olùkó/Òyó)	7. Sèyí? (asógbó/Èkítì)
3. Kúnlé? (onísòwò)	8. Kémi? (àlúfà/Ìbàdàn)
4. Tóyìn? (enjiníà/Ifè)	9. Dúpé? (aláwàdà/Èkó)
5. Túndé? (yoyínyoyín/Ondó)	10. Dèjì (káfíntà/Sàgámù)

ISÉ SÍSE 6

Kì í se dòkítà. - Délé kò m̄o isé tí àwọn èniyàn yíí n̄ se. Ó n̄ bi Tópé.

ÀPEERE: Túnjí/dòkítà/olùkó

- Sé dòkítà ni Túnjí?

- Ó tì, kì í se dòkítà, olùkó ni.

1. Ìwo/akékòó/olùkó
2. Ìwo àti Dúpé/nóòsì/àlúfà
3. Sèyí/olùkó/enjiníà
4. Tópé àti Dèjì/káfíntà/yoyínyoyín
5. Èmi àti Kúnlé/onísòwò/télò
6. Òjògbón Pèlú/yoyínyoyín/àlúfà
7. Omidan Àtandá/aláwàdà
8. Tóyìn/nóòsì/akékòó
9. Èbùn/akékòó/lóyà
10. Èmi/akòwé/akólé

ISÉ SÍSE 7

Àwọn wo ni? (*which people?*) Tóyìn f̄é m̄o bóyá Kémi m̄o àwọn èniyàn tí wón n̄ se isé yíí.

ÀPEERE: Àwọn wo ni wón n̄ kó àwọn akékòó?

- Àwọn olùkó.

1. Àwọn wo ni wón n̄ tójú aboyún ní ilé ìwòsàn?
2. Àwọn wo ni wón n̄ tún móto se?
3. Àwọn wo ni wón n̄ kó ilé?
4. Àwọn wo ni wón n̄ wàásù ní sóòsì?
5. Àwọn wo ni wón n̄ wa ọkò?
6. Àwọn wo ni wón n̄ yọ eyín èniyàn?
7. Àwọn wo ni wón n̄ ta nñkan?
8. Àwọn wo ni wón n̄ rán aso fún èniyàn?
9. Àwọn wo ni wón n̄ **gba ejó rò?**
to defend
10. Àwọn wo ni wón n̄ da ejó.

More on Níbo?

1. You have learned how to use **níbo** to ask the following questions:

Níbo ni Olú n̄ gbé?	<i>Where does Olu live?</i>
Níbo ni o wà?	<i>Where are you?</i>

2. **Níbo** is also used when you want to know where something takes place.
For example:

Níbo ni Rèmí gbé n̄ sisé?	<i>Where does Remí work?</i>
Níbo ni o gbé jẹ́un lánàá?	<i>Where did you eat yesterday?</i>

3. If you omit the word **gbé** in the above sentences, they will be ungrammatical.

4. However, **gbé** may not be used in response to the questions in (2). Here are some likely answers to the first question in (2).

- a. Rèmí n̄ sisé ní Ìbàdàn. *Remi works at Ibadan.*
- b. Ìbàdàn ní Rèmí gbé n̄ sisé. *Ibadan is where Remi works.*
- c. N kò mọ ibi tí Rèmí gbé n̄ sisé. *I don't know where Remi works.*

5. Never use **gbé** in a sentence such as (4a).

ISÉ SÍSÉ 8

Níbo ni? Olú n̄ bi Rèmí nípa ibi tí àwọn èniyàn yíí gbé n̄ sisé. So idáhùn Rèmí.

ÀPEERE: Olùkó/ilé-èkó

- Níbo ni àwọn olùkó gbé n̄ sisé?
- Àwọn olùkó n̄ sisé ní ilé-èkó.

1. dökítà/ilé ìwòsàn
2. adájó/kóótù
3. oníṣòwò/ojà tábí ilé won
4. nòòsì/ilé ìwòsàn
5. asógbó/inú igbó
6. mékánííkì/sóòbù won
7. yoyínyoyín/óffísì won
8. télò/sóòbù won tábí ilé won
9. lóyà/kóótù
10. akòwé/óffísì won
11. àlúfà/sóòsì

Yoyínyoyín

ISÉ SÍSE 9

Irú dökítà wo ni? Túnjí fé yan dökítà sùgbón kò mo èyí tí ó dára nínu àwọn dökítà yíí. Túnjí bí òré rè. Tèlé àpeeere tí ó wà ní ìsàlè yíí.

ÀPEERE: Kúnlé/burúkú

- Irú dökítà wo ni Kúnlé?
- Dökítà burúkú ni!

1. Kémi/aláàánú
2. Sèyí/onísùúrù
3. Tópé/tí kò láàánú rará
4. Èbùn/tí kò ní sùúrù
5. Adé/òdájú
6. Ìdòwú/olókànjúwà
7. Dúpé/tí o mo tí ara rè níkan
8. Délé/ jéjé
9. Bùnmi/onínúrere
10. Ìdòwú/apàniyàn